

Европейски съюз

ПРОЕКТ BG051PO001-7.0.01-0003-C0001

„ФромРома”

*Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на
Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”,
съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз*

Европейски социален фонд

ИНТЕГРАЦИЯ НА РОМСКАТА ОБЩНОСТ В БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ

Автор: доц. д-р Юлиана Попова

Русенски университет „Ангел Кънчев“

Русе, 2012

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	3
1 Въведение в проблематиката	3
2 Ромите - /не/познатата Другост	6
2.1 Произход на ромския етнос, географска дисперсия, корени на ромската идентичност	6
2.2 Ценностни специфики на ромската културна идентичност – резултати от емпирично проучване	14
3 Демографски и социално-икономически характеристики на ромската общност в България	19
4 Политики за интеграция на ромската общност в Община Русе	27
4.1 Характеристики на ромската общност в Община Русе. Проблемите на ромската общност, отразени в документи на областта и общината	27
4.2 Емпирични изследвания за установяване състоянието на ромската интеграция в Община Русе	35
5 Анализ на добри практики за интеграция на ромската общност в Румъния, приложими към интеграционните процеси в България	44
5.1 Специфики на културната идентичност на ромите в Румъния	44
5.2 Институционална рамка, инструменти и политики спрямо ромите в Румъния в съпоставка с техните аналози в България	46
5.3 Добри практики в Община Гюргево в областта на ромската интеграция	51
6 Препоръки за подобряване процеса на ромска интеграция в Община Русе	56
Заключение	61
Използвана литература	65
Приложения	67

ПРЕДГОВОР

Настоящият доклад е посветен на твърде значима тема в контекста на Стратегията Европа 2020 за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, а именно за интеграцията на ромите в европейските общества като необходимо и задължително условие за постигане целите на тази стратегия. Поставяйки си все по-високи цели по отношение на образованието, квалификацията и мобилността на своите граждани на пазара на труда, европейските страни не могат да се примиряват с факта, че са допуснали маргинализация и крайни нива на изостаналост сред част от своето население. Именно затова в последните години те се ръководят от целта за максимална интеграция на ромските общности и за преодоляване на образователните и статусни различия с цел по-пълноценно използване на ресурса на ромското население в периода на демографска и икономическа криза.

В тези начални редове авторът на доклада желае да благодари на инициаторите на проекта ФромРома, които са си поставили предизвикателната задача да ангажират усилията на гражданското общество и на публичната администрация от Община Русе, както и да привлекат положителен румънски опит за постигането на позитивна промяна в положението на ромската общност и набелязването на перспективни действия за нейната интеграция.

1. Въведение в проблематиката

Проблемите на ромите представят често интерпретирана тема в обществения дискурс и медийното пространство в Европа. В обсега на общественото внимание попадат маргинализацията на тази етническа група, нейните социални, здравни и образователни проблеми, криминалните прояви на отделни индивиди и в най-голяма степен действията, които предприемат европейските общества, за интеграцията на тази твърде уязвима част от населението.

Констатациите, че през 21 век в много европейски страни живеят хора, които в голямата си част водят мизерно съществуване в рамките на своята общност и трудно намират перспективи за повишаване на своя социален статус, са провокирали редица европейски инициативи, ориентирани към промяна на статуквото. Сред тях най-голям обществен резонанс предизвиква инициативата „Десетилетие на ромското включване“

2005 – 2015 г., призвана да доведе до желаната промяна в бита и по-успешната интеграция в обществото на ромската общност. Въпреки многобройните положителни идеи и добри практики в тази насока и значителното по обем финансиране на проекти, които решават ромски проблеми, постигнатите резултати са далеч под удовлетворителното ниво. Именно затова на 5 април 2011 г. Европейската комисия в лицето на комисаря по правосъдието Вивиан Рединг и комисаря по заетостта Ласло Андор оповестява **Рамка на ЕС за национални стратегии за интегриране на ромите до 2020 г.** В документа се казва, че голяма част от ромите в Европа¹, чийто брой се предполага, че е 10—12 милиона, са изправени в своето ежедневие пред предубеждения, нетолерантност, дискриминация и социално изключване. Те са изолирани от обществото и живеят в изключително трудни социално-икономически условия. Стратегията на ЕС Европа 2020 за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж не позволява продължаващата икономическа и социална изолация на тази общност, която представлява най-голямото малцинство в Европа. Социалното и икономическото интегриране на ромите е двустранен процес, който изисква промяна в нагласите на мнозинството от хората, а така също и сред членовете на ромските общности.

В документа се казва още, че ромското население е младо: 35,7 % от ромите са на възраст под 15 години, в сравнение с 15,7 % за населението на ЕС като цяло. Средната възраст сред ромите е 25 години, в сравнение с 40 години в ЕС като цяло. Голямата част от ромското население в трудоспособна възраст не разполага с образователен ценз, необходим за намирането на добри работни места. Ето защо е от изключителна важност да се инвестира в образованието на ромските деца, за да им се даде по-късно възможност за успешен старт на трудовия пазар. В държавите-членки със значителен брой ромско население ниският образователен статус на ромската общност вече има икономическо отражение. Според приблизителни изчисления в България 23 % от хората, които навлизат в трудоспособна възраст, са роми, а в Румъния – около 21 %. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0173:FIN:BG:PDF/> На базата на тези констатации, в Рамката на ЕС Европейската комисия задава приоритетите в ромската

---

¹ Понятието „роми“, както и в други политически документи на Европейския парламент и Европейския съвет, се използва като общо понятие, което обхваща различни общности с повече или по-малко сходни културни характеристики, включително Sinti, Travellers, Kalé, Gens du voyage и други, независимо дали водят уседнал начин на живот. Предполага се, че около 80 % от ромите водят уседнал начин на живот (SEC(2010)400).

интеграция до 2020 г., и призовава лидерите на 27-те страни членки на ЕС да разработят национални стратегии за интегриране на ромите до 31.12.2011 г., както и да започнат да работят активно по тяхното изпълнение. Целта на Рамката на ЕС за национални стратегии за ромската интеграция е да доведе до осезаема промяна в живота на ромите, като промени подхода към тяхното приобщаване. **Вместо фрагментиран подход, който се съсредоточава върху индивидуални проекти, с Рамката на ЕС въпросът за приобщаването на ромите за първи път се поставя на равнище ЕС и ясно се свързва със стратегията на ЕС за растеж Европа 2020.**

В отговор на посочения стратегически документ на ЕС, Народното събрание на РБългария със свое решение от 01.03.2012 г. приема Национална стратегия за интегриране на ромите 2012–2020. /<http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=125&id=1740/>. Аналогична стратегия е приета и от Румънския парламент. /http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_romania_strategy_en.pdf/

В светлината на задачите, произтичащи от тези нови стратегически документи, е актуално и навременно да се направи още един прочит на ромската проблематика в България и Румъния, в който да бъдат изтъкнати положителните резултати и да бъдат отбелязани пропуските и неуспехите, за да могат предприеманите действия на национално, регионално и местно ниво да гарантират по адекватно съответствие с императивните изисквания на Брюксел за решаване на проблема с ромската интеграция в европейски мащаб.

В изложението по-долу ще бъде направен опит за обективно и непредубедено представяне на ситуацията с ромската интеграция в България и Румъния, като в заключение се дадат и някои препоръки, които да послужат на местната власт в Русе и Гюргево като ориентир в подготовката на собствените стратегически планове и документи във връзка с ромската интеграция.

2. Ромите - /не/познатата Другост

Като неизменна част от ежедневието на всеки от нас, представителите на ромската общност дотолкова са се сраснали със средата, която ни заобикаля, че в повечето случаи ги приемаме за даденост, за част от пейзажа, и не си задаваме въпроса дали с основание им поставяме клеймото „Други“, различни. Ние приемаме за безспорен факта, че те населяват света на Другите, в който по една или друга причина не искаме да проникнем, и ревниво пазим територията на близките и своите. Тази наша територия е дотолкова натоварена със стереотипи и предразсъдъци спрямо ромите, че трудно някой или нещо може да обърне представите ни и да ни накара да погледнем с други очи на ромската общност. Но първото и най-необходимо условие за успеха на която и да било стратегия за интеграция на ромите е да се обединят усилията на интегриращи и интегрирани, т.е. да се потърси пресечната точка на взаимните намерения, а за да се случи това, е необходимо взаимно опознаване и разбиране. Именно затова в следващите редове ще бъде направен преглед и синтез на информация за етнокултурния профил на ромската общност, за специфичните ѝ език, традиции, обичаи и идентичност.

2.1. Произход на ромския етнос, географска дисперсия, корени на ромската идентичност

Съществуват различни хипотези за произхода на ромския етнос, но с най-голяма популярност се ползват две от тях – за произход от Египет и за произход от Индия. Първата хипотеза има много привърженици сред самите роми, които твърдят, че са потомци на изгонени от Египет християни. В резултат на това получават статут на мъченици на вярата и биват приети благосклонно в Европа. В потвърждение на тази хипотеза са названията за роми в някои езици, напр. македонското „гюпти“ и английското Gypsies.

Повечето историци намират за по-правдоподобна хипотезата за индийския произход на ромите. През 1763 г. във виенския вестник Wiener Anzeigen е публикувана информация за студента Ищван Валий от град Комарно, Унгария, който сравнил 1000

санскритски думи с аналози от езика на ромите в родния си град. На базата на тази податка лингвистът Грелман публикува знаменития си труд „Циганите. Един исторически опит върху начина на живот, състоянието, обичаите и съдбата на този народ в Европа, заедно с техния произход“, в който представя връзката между древноиндийския свещен език санскрит и ромския език романес, като по този начин защитава тезата за индийския произход на ромите.

Няма категорични исторически свидетелства за това кога ромите напускат Индия. Смята се, че това става през V – VI век от н. е., когато те достигат източните граници на Византийската империя и се разделят на три потока – единият поема към Задкавказието /днешна Грузия и Армения/, вторият – към Сирия, Палестина и Северна Африка, а третият – към Мала Азия, Балканите и Европа. /Ромите в България, 2008/

В научните среди съществуват разногласия относно това кога за пръв път представители на ромската етническа група са дошли в Европа. Не се поставя обаче под съмнение фактът, че навлизането им е във вид на екстраординарна дисперсия, осъществена на множество етапи. Пик в миграциите е отбелязан от края на XIV до началото на XVI в., когато не остава държава в Европа, в която да не са се появили ромски катуни.

Несъмнени свидетелства за присъствието на роми в Европа са издаваните от някои средновековни феодали грамоти и закони, свързани с тях. Въпреки, че ромското навлизане на континента е доста дифузно, все пак по датировките на документите може хипотетично да се проследи пътят им в Европа: о-в Крит (1322), о-в Корфу (1346), гр. Призрен (1348), гр. Дубровник (1362), гр. Загреб (1373), Бохемия (1378), гр. Любляна (1387), Долна Саксония (1407), Трансилвания (1416), Вестфалия (1417), гр. Лайпциг, гр. Франкфурт на Майн, гр. Цюрих и гр. Берн (1418), Прованс (1419), гр. Антверпен (1419), Нидерландия (1420), гр. Торино (1421), гр. Болоня и гр. Рим (1422), гр. Сарагоса (1425), Полша (1428), гр. Барселона (1447), Андалусия (1462), Англия (1480), гр. Вилнюс (1501), гр. Единбург и Дания (1505), гр. Стокхолм (1512), гр. Лисабон (1516), Норвегия (1544), Финландия (1559). /Пампоров, 2006: 18-19/

Противоречия в научните среди съществуват и относно разпространението на ромите на Балканите. В това отношение заслужава внимание гледната точка на Марушиакова и Попов, които изтъкват важния научен факт, че през XII в. са в оборот два етнонима, с които са назовавани ромите – цигани и египтяни. Стъпвайки върху това,

авторите открояват вероятността за две основни вълни на ромските миграции. По-ранната (на “циганите”): Константинопол – Балканите и по-късната (на “египтяните”): през Малкия Египет (според тях вероятно става дума за Пелопонес) и след това Балканите. Самите автори определят теорията си като “твърде хипотетичен план” /Марушиакова и Попов, 2000: 19 – 20/, но идеята им не е без основание.

За появата на ромите в днешните български земи също са известни няколко хипотези. Едната от тях, която се ползва с популярност сред ромското население, е за т.нар. “Аспарухови цигани”, пристигнали през VII в. Част от тези хора понастоящем са познати като “Стари българи”, “Сиви гълъби” или “Демирджии”. В потвърждение на това някои изследователи се позовават на цитат от вестник “Романо еси” (Цигански глас) от 1948 г., където се казва: “Нашето малцинство живее в България от седми век насетне, доведено от водача на циганите по целия свят – Берко” /Crowe, 1994: 1/. Тук би могло да се допусне, че Берко и татарският хан Берке са едно и също лице и че това е своеобразен исторически отпечатък в колективната ромска памет. Механизмът за изграждане на подобна идентичност е регистриран в поредица от теренни изследвания, проведени от Алексей Пампоров (с. Калековец, с. Катунница, гр. Чирпан, с. Йоаким Груево), където като очевидно историческо свидетелство събеседниците на изследователя, считащи себе си за принадлежащи към “старите българи”, неизменно посочват филма “Хан Аспарух” – където се виждало как именно по-мургавите са истинските българи, а другите са славяни. /Пампоров, 2006: 24/

Авторката на настоящото изложение също е очевидец на подобна идентификация при роми от Русе. Едно от интервюираните от нея лица с гордост споделя „Ние сме Аспарухово коляно роми“.

Редица автори споделят възгледа за тристепенен модел на етническо самосъзнание при ромите – съзнание за принадлежност към дадена група /субгрупа/, съзнание за принадлежност към общоромската общност и съзнание за принадлежност към макрообществото, в което живеят или в което са живели преди, като гледните точки се различават в позиционирането на последните два компонента на модела. /Попов, 1991: 125; Марушиакова, 1991: 19/.

Сложността на проблема с идентичността на ромите произтича и от факта, че нерядко съществува разминаване между тяхното себевъзприемане и възприемането им от Другите. Напр., в много случаи тези, които другите идентифицират като роми, се самоопределят като турци, като българи или дори като власи. /Иванов и Томова, 1993: 22/.

Изследователите намират различно обяснение за това разминаване в моделите на идентификация от другите и самоидентификация на ромите. Някои откриват основания за това в индийската кастова система. /Димитров, 1991/ Други изследователи ги определят като МЕГРЕО – междугрупова етническа общност. /Марушиакова, 1992/. Интерес представлява гледната точка на Кертиков, според когото е неправилна диференциацията по „производствен“ признак /калайджии, мечкари и т.н./, а ромите следва да бъдат разграничавани спрямо основните оси на тяхната самоидентификация: българеещи се, турчеещи се и циганеещи се роми. /Кертиков, 2002/

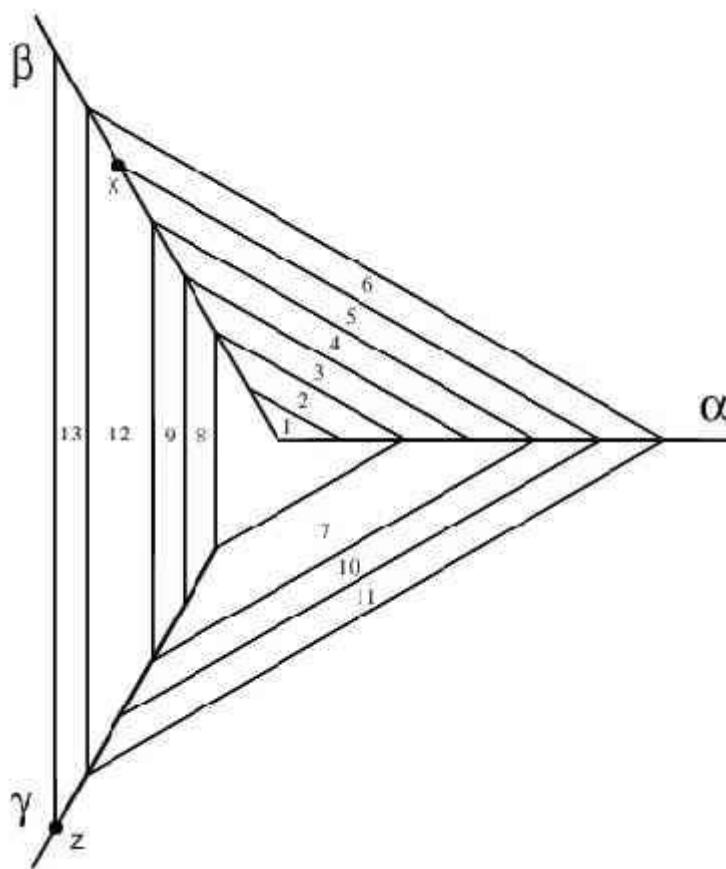
В този теоретичен спор за ромската идентичност може би най-обоснована е гледната точка на Тейлър, според когото отговорът на ключовия за индивидуалната и колективната идентичност въпрос „Кои сме ние?“ е в пряка връзка с всекидневната среща лице в лице на индивидите с Другите, както от своите, така и от чуждите социални групи. /Тейлър, 1992: 49/ Тази гледна точка ще бъде разисквана по-широко по-нататък в изложението при анализа на емпиричните данни от изследване, посветено на ромската идентичност, в което присъстват именно тези два погледа към общността – отвън и отвътре.

За по-голяма пълнота в картината на ромската идентификация е необходимо да бъде включен и въпросът за контекста, в който се разгръща тази идентификация. В това отношение за ромите на Балканите, и в частност в България, трябва да бъдат отбелязани няколко съображения:

- Първо, на Балканите, като кръстопът на цивилизации, не съществуват традиционни, напълно затворени общности. /Грекова, 1996: 19/ Индивидът и неговата социална група винаги са съжителствали с другостта. Това се отнася в голяма степен и за ромската общност.
- Второ, ситуацията в България след 1912 г. налага включването на ромите в процеса на индустриализация, което се отразява върху традиционните им културни образци. /Георгиева, 1966: 32/

- На трето място, в края на 1958 г. е публикувано постановление № 258 на Министерски съвет на НРБългария “За уреждане въпросите на циганското население”, в резултат на което започва принудително усядане на чергарстващите ромски групи и частично разместване на вече уседналите. По този начин ромите доброволно или принудително променят ежедневието си бит и навици. Първото поколение приема драматично този акт и част от ромите попадат в затвора или в трудови лагери, но следващите поколения свикват “с удобствата” или казано по друг начин значително се модернизират. /Пампоров, 2006: 46/
- На следващо място, през април 1962 г. излиза решение А101 на Политбюро на ЦК на БКП, с което започва принудителната смяна на мюсюлманските имена с български в опита да се изгради единна национална идентичност у всички граждани на страната. Трябва да се отбележи, че подобни процеси протичат в целия социалистически лагер. В резултат на това сред част от ромите в България се осъществява процес, който може да се определи като *асимиляция* – ако се търси негативна конотация в терминологията, или като *едностранна интеграция* – ако се търси ценностно неутрален термин. Казано с други думи, преферираната идентичност /предпочитаната от официалните власти идентичност – б.а./ при първо възходящо поколение, се превръща в реална идентичност по отношение на първо низходящо поколение. /Пампоров, 2006/ Тази преферирана идентичност не може да бъде пренебрегвана, защото сменяйки етническата си референтна група, индивидът променя социалното си поведение.
- Следващият фактор, формиращ контекста на ромската идентичност, е преходът след 1989 г. По думите на Ирина Бокова, в подобна ситуация на социални трансформации “културната идентичност се изгражда върху ценности, мислени като изконни. Традиционните ценности се реконструират по спомени от семейството или от информационния поток /Бокова 1998: 7-8/. Темпът на промените поставя индивидите пред перманентната необходимост от редефиниране на собствената идентичност. Именно в такива условия, по думите на Алексей Пампоров, се ражда *калейдоскопична* /или множествена – б.а./ идентичност, която позволява разширяване на статусния комплекс и дава възможност за перманентно редефиниране на значимите други. /Пампоров, 2006/

Развивайки тезата си за калейдоскопична идентичност при ромите, Алексей Пампоров я представя във вид на социограма /Фигура 1 по-долу/, организирана около три оси, в които идентичностите са разположени от ядро към периферия. Оста α е свързана с местоимението “Аме” (ние) и кореспондира с референтната група, към която принадлежи представителят на ромската общност. Оста β изразява познатата другост – “Туме” (вие), а γ е “Ол” (те) – оста на чуждостта. Център на системата е “Ме” (аз), а секторите, номерирани отвътре навън, показват дистанцираността на индивида от групата, символизирана от съответните сектори, но същевременно и геометрично разширяващия се обем на въпросната група. /Пампоров, 2006: 48/

Фигура 1: Социограма на ромската идентичност /Изт.: Пампоров, 2006: 48/

В най-вътрешния сектор 1 е разположено ромското нуклеарно семейство /съпруг, съпруга, деца/ като първостепенен фактор за ромската идентичност. В потвърждение на

тезата си авторът привежда една ромска поговорка, която е много популярна в кв. „Факултета“ - С баща и майка – до брега, с жена и деца – през море.

В сектор 2 авторът разполага родствениците по права линия от всички степени и до трета степен за родствениците по сребрена линия /баби, дядовци, внуци, племенници и т.н./.

Сектор 3 включва роднините по сребрена линия над трета степен и роднините по сватовство. Това е секторът на рода и разширеното семейство.

Базов за ромската идентичност е сектор 4. Той е свързан с езика /диалекта/, който използват индивидите като средство за общуване. Тук авторът привежда тезата си за разслояване на ромския език в 5 диалекта: даскане – хорахане – калдерашя – калайджес – лудари, като се позовава на информация от експериментални лица.

Сектор 5 маркира идентификация според принадлежността към субгрупа по професионален признак, напр. музикант, зидар, кошничар и/или според географската област, за която дадената субгрупа поддържа колективна памет.

Сектор 6 може да бъде обозначен като “метагрупа”. Това е прагът на въобразената циганска общност /по Бенедикт Андерсън – б.а./, която се идентифицира като **Рома**. Можем да кажем, че този идентификационен сектор е еквивалентен на понятието „етнос“.

Следващият отсек на социограмата включва секторите на познатата Другост, идентифицирана чрез социалния опит на индивидите. Сектор 8 представя възможната близка другост, която може да бъде означена с понятието „Ракло“ – младеж не-циганин. Този сектор е паралелен на този на рода – 3 и проектира отвореност за брак с индивид от друг етнос.

Сектор 9 е паралелен на сектор 4, свързан с езиковата идентичност, и изразява езиковата мрежа, която заобикаля индивида – възможностите за общуване с представители на други етноси.

По-интересни в представения кластер от идентичности са сектори 12 и 13. Сектор 12 обхваща абстрактните не-цигански общности, за които най-разпространеният в световен мащаб термин е “Гадже” (не-цигани). В сектор 13 са поместени индивидите с по-висок статус, които могат да окажат въздействие от позициите на властимащи. По отношение на тях обикновено се използва думата “Гоми”, което различните информанти превеждат като “полицай”, “съдия”, “инспектор” и др. /Пампоров, 2006/

Последният отсек на социограмата е свързан с непознатата Другост. Особен случай е сектор 7. Той отразява регистрираното от Марушиакова понятие “Межири”, като израз на екзогамен брак между равностойни групи, който води до сформирването на нова такава /Марушиакова, 1992: 145/. Разполагането в зоната между “ние” и “те” показва възможното пълно отчуждение от новата общност или безрезервното ѝ приемане.

Сектор 10 покрива смесените бракове с не-цигани, както и браковете с понискостояща в професионално отношение група. Терминът, който обикновено се използва в ромските среди е “Джоре” (катъри) и за разлика от “межири” съдържа по-негативна конотация.

В сектор 11 могат да бъдат разположени другите цигански метагрупи – **Мануша**, **Синти** и **Кале** в Европа, както и всички социални образувания от типа **Лом** и **Дом** в Предна Азия и Северна Африка.

Въпросът за множествената идентичност не е нов като тема в научната литература и се разисква все по-интензивно в епохата на глобализация. В случая с идентификацията на ромите, Пампоров използва много сполучливия термин калейдоскопична идентичност, за да означава многопластовостта и богатството от нюанси в ромската идентичност. **Познаването на тази специфична идентичност е необходимо условие за скъсяване на социалната дистанция между ромския етнос и представителите на други етноси, както и за преодоляване на натрупаните стереотипи и предразсъдъци, които възпрепятстват процеса на интеграция.** Но едновременно с това е необходимо да се обърне внимание върху още един факт, който се намира в пряка връзка с интерпретираната проблематика за интеграцията на ромите, а именно за **опасността от тяхната социална изолация в отдалечени махали и получаващото се на практика гетоизиране.** В такава ситуация се усилва тяхната метагрупова идентичност, т.е. чувството им за принадлежност към ромската общност, като в същото време се засилва недоверието, а в някои случаи и агресивността към Другите, не-ромите, което прави задачата за тяхната интеграция деликатна и изключително трудна.

2.2. Ценностни специфики на ромската културна идентичност – резултати от емпирично проучване.

Въпросът за идентичността на дадена етнокултурна група най-често се интерпретира във връзка с базовите ценности, които са специфични за културата на тази група и които я отграничават от други общности. В рамките на проект ФромРома BG051PO001-7.0.01.-0003-C0001C е проведено анкетно допитване сред 16 българи и 7 роми, бенефициенти на проекта, което е посветено на проблемите на ромската интеграция. Изследването не претендира за представителност, но е напълно в състояние да проектира някои тенденции във връзка с проучвания проблем. Част от въпросите в специално подготвената анкетна карта са ориентирани съдържателно към ромската култура и културно-специфичните ценности, типични за ромския етнос. /Приложение 1 – Анкетна карта/

Един от тези въпроси *Как възприемате представителите на ромската общност?* цели идентифициране на културната дистанция между българи и роми. Тук по-голямата част от българските респонденти са избрали отговора „като познати и разбираеми“, но има и такива, които ги квалифицират като чужди и различни или като непознати и далечни.

На въпроса *Смятате ли, че ромската култура обогатява българската национална култура?* българските респонденти се разделят в мненията си, като по-голямата част са дали колеблив или отрицателен отговор. Отговорилите положително на този въпрос посочват ромските традиции и обичаи и ромския фолклор като елементи, обогатяващи българската култура. Отговорите на ромските респонденти по този въпрос са изцяло утвърдителни.

На въпроса *Кой, според Вас, е най-разпространеният в България стереотип за представителите на ромската общност?* преобладаващата част от българските респонденти са посочили твърдението, че ромите живеят ден за ден, докато с по-малка честота се отличават твърденията, че ромите са крадливи или че обичат живота, пеят и танцуват. Последното твърдение е събрало най-много привърженици сред ромските респонденти.

Въпросът *Смятате ли, че българското общество е толерантно към ромската общност?* противопоставя напълно мненията на българските и ромските респонденти,

като първите заявяват своята убеденост в толерантността на обществото, а вторите не са категорични в това. Дори е налице обяснение за един от отрицателните ромски отговори, а именно, че нетолерантността се случва поради непознаване на общността.

Въпросът *Смятате ли, че между българите и ромите има различия по отношение на основните ценности, които регулират поведението на индивидите като членове на съответните общности?* също провокира различие в отговорите. Според преобладаващата част от българските респонденти ромите имат различна йерархия от ценности, докато ромските респонденти не са категорични в мненията си.

Ако трябва накратко да се коментират данните по-горе, могат да се направят следните заключения:

- Обусловената от културата дистанция между българи и роми не е голяма, тъй като общностите са познати една на друга от съвместното си съжителство. Процентно съотношение на българските респонденти, които са заявили, че възприемат ромите като Други, чужди и различни, е сравнително малко, но не трябва да забравяме, че в конкретния случай българските респонденти са представители на определена социална група – служители в публичната администрация. При една извадка на случаен принцип вероятно резултатите биха били други.
- Будят тревога колебливите и отрицателните отговори на българските респонденти на въпроса за това дали ромската култура обогатява българската национална култура. Това означава, че далите тези отговори не са убедени в ползата от културното разнообразие и именно оттук произтича негативния опит на ромите с нетолерантността на българското общество, както става ясно от техните мнения.
- Преобладаващата част от стереотипите на българите за ромите са неблагоприятни, което издига бариери между двете общности и създава проблемни зони в процеса на интеграция.

Най-информативен относно дискутирания проблем за ромската идентичност е въпросът *Къде, според Вас, са основните различия в йерархията от ценности на двете общности? Направете Вашата оценка по скала от 1 до 5, където 1 означава най-ниска степен на съгласие, а 5 – най-висока степен на съгласие.* На респондентите е предоставена таблица с изброени 15 базови ценности, в които, по преценка на експериментатора, могат да се открият културни специфики. Ценностите са подбрани с оглед на тяхната

застъпеност в различни модели на ценностни ориентации /Kluckhohn & Strodtbeck, 1951; Хофстеде, 2001 и др./, както и във връзка с традиционни народопсихологични профили в публикации на Иван Хаджийски, Марко Семов и др. В таблицата по-долу са представени обобщените оценки, направени от двете групи респонденти.

Таблица 1

Обобщени оценки от емпирично проучване на ценностите

Ценност	Обобщени оценки, дадени от българските респонденти		Обобщени оценки, дадени от ромските респонденти	
	Проява на съответната ценност при българите	Проява на съответната ценност при ромите	Проява на съответната ценност при българите	Проява на съответната ценност при ромите
Уважение към рода и семейството	4,5	4,5	4,0	4,7
Респект към по-възрастните и по-старшите	3,8	4,4	2,7	5,0
Уважение към брачната институция	3,8	2,8	3,6	4,3
Респект към образованието	4,8	1,4	4,7	2,9
Трудолюбие	4,1	2,2	4,3	4,0
Свободолюбие, независимост	4,2	3,3	4,5	4,8
Респект към държавата	3,8	1,8	4,0	3,2
Респект към собствеността	4,5	2,8	5,0	4,7
Стремеж към материално притежание	4,5	3,1	5,0	4,6
Равнопоставеност на половете	4,4	2,2	4,6	3,3
Стремеж към сигурност	4,4	2,4	4,3	4,1
Стремеж към поемане на рискове	3,6	3,5	3,4	4,6
Търпение	4,1	1,9	3,3	3,7
Респект към точността и спазването на графици	3,8	1,7	4,0	4,1
Респект към природата	3,5	2,1	4,3	4,0

От приведените данни могат да се направят следните изводи:

- Самооценката на представителите на българската и ромската общности за приоритетността на определени ценности в ценностния профил на групата, с която се идентифицират, е обективна и дава основание за конструиране на топ-5 йерархия от ценности, която съвпада в много голяма степен с доминиращите идентичностни представи в двете общности. Тя има следния вид:

Ценностна йерархия при българи и роми

Българи	Роми
1.Респект към образованието	1.Респект към по-възрастните
2.Уважение към рода и семейството 2.Респект към собствеността 2.Респект към материалното притежание	2.Стремеж към независимост
3.Равнопоставеност на половете 3.Стремеж към сигурност	3.Уважение към рода и семейството 3.Респект към собствеността
4.Стремеж към независимост	4.Стремеж към материално притежание 4.Стремеж към поемане на рискове
5.Гърпение	5.Уважение към брака

- В ценностните профили на двете общности има сходства, но е различна приоритетността на съпадащите компоненти от ценностната йерархия. В представената йерархия се откроява важността на традиционни ценности за двете култури, които се предават от поколение на поколение и увековечават културната самобитност. Прави впечатление, че за наличието на определени ценности двете групи постигат единодушие, напр. за респекта към образованието при българите, за уважението към рода и семейството при ромите, за стремежа към сигурност при българите и др.
- Различията в ценностните профили ориентират много точно в спецификите на културната идентичност на двете общности. Напр. в ромския ценностен профил се запазил респектът към брачната институция, докато при българите се забелязва отстъпление от тази традиционна ценност. В ромския ценностен профил респектът към образованието е твърде отдалечен в ценностната йерархия, докато той е от първостепенна важност за българите. Равнопоставеността на половете е изведена като приоритет в българския ценностен профил, докато положението на ромската жена е една от чувствителните теми, която по своята острота ангажира общественото внимание наравно с бедността и ниския социален статус при ромите.
- Като цяло оценките, които всяка от групите дава за другата група, се различават по своята посока и интензивност. Веднага трябва да се направи уточнението, че тези

оценки са направени на базата на устойчивите представи /стереотипите/ за съответната група. Напр. оценките на българите за ценностите при ромите са в повечето случаи неблагоприятни с изключение на идентифицираните от тях висока степен на уважение към рода и семейството и респект към по-възрастните. Необходимо е да се подчертае, че тези неблагоприятни стереотипи отразяват доминиращите представи в обществото и са основа за редица предразсъдъци и дори дискриминационни практики по отношение на ромите, които затрудняват процеса на интеграция. От друга страна, оценките на ромите за ценностите при българите са подчертано благоприятни. Този факт не е изненадващ, а е по-скоро правило при групите с по-нисък социален статус и по-ниска колективна самооценка.

- Ако се върнем на цитираната по-горе гледна точка на Тейлър за идентичността като пресечна точка на това, което ние мислим за себе си и другите мислят за нас, въпросът за ромската идентичност се превръща в още по-чувствителна тема. От една страна, в идентичността на ромите са налице няколко ценностни стожера /брак, семейство и род, респект към старшинството, стремеж към независимост/, които позволяват общността да бъде разбрана и да се подходи толерантно към нейните културни специфики. От друга страна, обаче, тази общност се сблъсква с поведение, основано на предразсъдъци и дискриминация, което поражда негативен социален опит и принуждава нейните представители да се фокусират върху идентичността си и да се капсулират, увеличавайки по този начин социалната дистанция от представителите на други етноси и създавайки затруднения в процеса на интеграция.

3. Демографски и социално-икономически характеристики на ромските общности в България

Според данни от последното преброяване на населението в България през 2011г. ромският етнос е трети по численост в страната и наброява 325 343 души или 4,9 % от общото население, като ръстът в сравнение с 2001 г. е 0,2 %.

55,4 % от представителите на ромския етнос живеят в градовете, като най-голям е техният дял в областите Монтана – 12,7 %, Сливен – 11,8 %, Добрич – 8,8 % и Ямбол – 8,5%.

Според заявления майчин език ромската етническа група има следната структура: 272 710 души или 85 % посочват ромския език като майчин, 24 033 души или 7,5 % - български език, 21 440 души или 6,7 % - турски език и 1837 души или 0,6 % - румънски език.

11,8 % от ромите се самоопределят като неграмотни, като при децата от 7 до 15 години 23,2 % не ходят на училище към 01.02.2011г.

Според религиозната си принадлежност представителите на ромския етнос се разпределят, както следва: източноправославни – 37 %, протестанти – 10 %, мюсюлмани – 18 %, нямат вероизповедание – 30 491 души, не се самоопределят – 49 491 души. /www.nsi.bg/census2011/

В България живеят множество ромски групи, които се различават по религия, език, упражнявана професия и други категориални признаци.

Даскане рома – български роми християни. С това обобщаващо понятие се идентифицират приблизително 26 подгрупи, говорещи различни наречия от балканския тип ромски диалекти, със значимо влияние от местния български диалект. Даскане рома са преобладаващото ромско население в Северозападна и някои райони на Централна Северна България, както и приблизително половината от ромското население в Югозападна България.

В рамките на тази група съществуват подгрупи с различна идентичност. Една от тези подгрупи е на т.нар *сиви гълъби* или *демърджии*. Те населяват Югоизточна и Централна Южна България, като са концентрирани по поречието на р. Марица. Представителите на тази група се назовават Аспарухови българи или стари българи.

Предпочитат браковете в собствената си група и избягват такива с представители на другите етнически групи с изключение на българите, каквато е и предпочитаната им идентичност. Традиционната им религия е източноправославната, макар че в някои села се развиват и процеси на евангелизация.

Друга подгрупа е на *цуцуманите* или българските цигани. Населяват Северозападна България. Характерно за тях е, че българите не ги приемат за истински българи, а ромите – за истински роми. Друга типична особеност е, че не живеят в етнически махали, а са разпръснати сред българското население. Изповядват източноправославна християнска религия. Те са по-интегрирани в обществото от останалите роми, като образователното им равнище и трудовата заетост са сходни с тези на българите от съответната област.

Хорахане рома – турски роми. С това понятие се идентифицират приблизително 36 подгрупи, говорещи различни наречия от балканския тип диалекти със значимо влияние на местния турски диалект. Те са преобладаващо ромско население в Североизточна, Югоизточна и Централна Южна България, както и приблизително половината от ромското население в Югозападна България.

Сред тази група също са обособени специфични подгрупи с различна идентичност. Такава подгрупа е на т.нар. *милет* /от турски – народ/. Българите ги обозначават като турски цигани, а ромите имат двойко отношение – някои ги възприемат като турци, а други като роми.

Друга подгрупа формират *агуптите*, които живеят в района на Родопите. Тяхното название е свързано с хипотезата за произхода на ромите от Египет. Агуптите са пример за смяна на първичната групов идентичност с предпочитаната турска идентичност в рамките на няколко поколения. Агуптите се отличават със стремеж към смесване със заобикалящото турско население и употребата на турски език, като решаващ фактор в това отношение е изповядваният ислям.

Калдерашя – названието на тази ромска група произлиза от румънската дума „калдера“ - котел и е пряко свързано с традиционния занаят на мъжете в миналото – изработването на котли и съдове от мед (бакър). В общия случай днес калдерашите не живеят в етнически обособени махали, а са разпръснати сред българското население,

макар че в периода след 1989 г. в някои райони на страната (Варненско, Пловдивско, Софийско) се образуват микроквартали от роднински калдерашки семейства, които наброяват до 10–12 къщи. Понятието е обобщаващо за приблизително 16 подгрупи, които в този случай имат характера на кланове. Сред местното население са познати като сръбски или унгарски цигани. Калдерашите говорят ромски език, който е силно повлиян от румънския.

Калайджии – в различните класификации те биват отнасяни или към даскане, или към хорахане рома поради факта, че онези от тях, които живеят в Североизточна и Югозападна България, са мюсюлмани, а живеещите в Югозападна и Централна Южна България (познати още като тракийски калайджии), са православни християни.

Рударии /лударии/ - населяват селските райони в областите Пловдив, Стара Загора, Нова Загора, Бургас, Варна, Добрич, Велико Търново и Плевен. От местното население са наричани румънски цигани или мечкари, копанари поради естеството на упражняваната професия. По време на преброяванията и социологическите изследвания рударите се идентифицират обикновено като румънци, власи или българи, но винаги настояват за разграничаване от ромите. Рударите/лударите използват диалект на румънския език. Макар че живеят в относително обособени етнически махали, те са вероятно най-интегрираната в българското общество ромска група по отношение на нивото на образование, нивото на заетост, както и по размера на домакинствата, по който не се различават от българското население в дадените населени места. /Ромите в България, 2008/

Посочените по-горе групи са обединени от Алексей Пампоров в две големи формирования – балканско и влашко, като даскане и хорахане рома се отнасят към първото, а калдерашия, калайджиите и лударите – към второто. Освен това във всяка от 5-те големи ромски групи на територията на България са обособени подгрупи по професионален признак. Напр. типични при даскане рома са подгрупите на бакърджиите, джамбазите, дялгерите, кошничарите и много други. При хорахане рома са разпространени подгрупите на въглищарите, каруцарите, тухларите и др. /Пампоров, 2006/

Ниската степен на образование и големият относителен дял на неграмотността са основни проблем при ромската общност в България, като особено фрапиращи са стойностите при ромските жени. Според данни от преброяването на населението през 2011 г. **около една пета от ромите в България нямат завършено начално образование, като неграмотните ромски жени са три пъти повече отколкото мъжете.** Тъй като обикновено жените се грижат за отглеждането на децата, тяхното образователно равнище оказва влияние върху образователните нагласи на младото поколение.

Причините за незадоволителния образователен статус на ромите могат да бъдат търсени, както в социалните проблеми и образователните нагласи на общността, така и в спецификите на българската образователна система.

На първо място, като проблем трябва да се открие непостъпването и ранното отпадане на ромските деца от училище, като причините за това са следните: обучение в училища с демотивираща среда, слаба ангажираност на родителите, ранни бракове при някои подгрупи, проблеми с владенето на български език при някои подгрупи, социални причини /бедност/, неблагоприятни образователни нагласи в общностите.

На второ място, българската образователна система не предлага достатъчно адекватни механизми за превенция на отпадането, като например използване на по-тясна връзка с ромските родители. Мерките в тази насока са предимно рестриктивни /например, спиране на помощи за деца при наличие на повече от 5 неизвинени отсъствия за един месец и други подобни/. Рядкост са позитивните и иновационни средства за ангажиране на ромските родители — например, включването им в училищно настоятелство. Поради тези причини, те остават „чужди“ на училището като институция, което води до неангажираност с образованието на техните деца.

На следващо място, в учебния план на българските училища са слабо застъпени мултикултурните и интеркултурните елементи. Непознаването на ромския бит и култура задълбочава наслоилите се стереотипи и предразсъдъците спрямо ромите и води до формиране на демотивираща среда за ромските ученици.

Типът на училищата, в които се обучават ромските деца, също има голямо значение за тяхната образователна интеграция. През годините в България се е водило обучение на ромски деца в 5 типа училища:

„Български“ училища: в тях ромските ученици са не повече от 5–10%, т.е. 2–3 ромски деца в клас. Тук степента на интеграция е най-висока.

Смесени училища: ромските ученици са около една четвърт или една трета. Смесените училища се намират извън ромското гето или ромската махала и предоставят възможност за взаимодействие с макрообществото.

„Цигански“ училища: сегрегирани училища, намиращи се в ромските гета в някои от най-големите градове. В тях ромските ученици преобладават, често достигат и до 100%. Нивото на образованието е много по-ниско отколкото в смесените училища. Учебната интеграция се затруднява от липсата на контакти с български съученици и от недостатъчните контакти с макрообществото.

Селски училища: в тях ромските ученици са мнозинство поради демографски причини.

Училища за умствено изостанали деца /т.нар. помощни училища/. Голяма част от ромските деца са записвани в тези училища поради чисто социални причини. Често цитирани в това отношение са думите на ромски родител, който казва „Аз мислех, че му викат помощно, защото дават помощи“.

Към настоящия момент картината с обучението на ромските деца в България е доста по-различна в резултат от поредицата реализирани инициативи – проекти за десеграция на ромските училища, въвеждане на свободноизбираем предмет „Ромски фолклор“, въвеждане на часове по майчин ромски език, назначаване на роми, помощник на учителя или училищни медиатори. Някои от последните са назначени от директорите на училищата и заплатите им се осигуряват от общината, други работят по различни проекти на неправителствени организации. Акцентът в тяхната работа е поставен повече върху социалните, отколкото върху педагогическите функции. За съжаление, въвеждането на делегирани бюджети през 2008 г. и липсата на активна политика от страна на Министерството на образованието по отношение на образователната интеграция довежда до рязко намаляване на броя на назначените роми-помощници на учителя. /Ромите в България, 2008/

Проблемът за образователната интеграция на ромите продължава да е актуален и към днешна дата, но трябва да се отбележи по-голямата ангажираност на официалните власти с положителни инициативи в това отношение. Заслужава внимание дейността на Центъра за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства

към МОМН. Неправителственият сектор също е сериозно ангажиран с решаване проблемите на интеграцията в многобройни проекти, финансирани от Европейския социален фонд и Ромския образователен фонд – Будапеща. Трябва да се отбележи, обаче, че въпреки своя положителен ефект, **тези проекти не променят коренно картината в национален план, тъй като са ограничени по своя обхват.** Очакванията за последователни и резултатни действия в образователната сфера са насочени към новоприетата Национална стратегия за интегриране на ромите 2012-2020 г.

Проблемът с ниския образователен статус на ромите рефлектира върху друга проблемна зона от тяхното битие, а именно **трудова заетост и достъпът до работни места.** В условията на настоящата икономическа криза и трайно високите нива на безработица в някои региони на България, този проблем придобива още по-голяма острота. По данни от последното преброяване на населението в България /2011 г./ едва 19.35% от всички роми над 15 годишна възраст имат трудова заетост.

Работещите роми най-често са наемани без договор, което създава сериозен проблем за социалната им сигурност. Най-честите източници на доходи при тях са семейните добавки, възнагражденията за временна работа, социалните помощи, събирането на вторични суровини и др. Секторите, в които се реализират, са най-често строителството, комуналните услуги, амбулантната търговия и др.

Сериозен проблем при трудовата заетост на ромите е достъпът до работни места, като в това отношение е регистриран най-големият брой случаи на дискриминация от страна на работодатели, докладвани от представители на ромската общност.

Министерството на труда и социалната политика играе водеща роля в насърчаването на заетостта сред ромите. Осъществяваните дейности са подчинени на приоритет „Заетост“ в Националния план за действие по инициативата „Десетилетие на ромското включване 2005–2015 г.“. По-важните от тях са:

- **Националната програма за ограмотяване и квалификация на роми;**
- **Национална програма „От социални помощи към осигуряване на заетост“,** която е ориентирана към продължително безработни лица, разчитащи на социални помощи;
- **Регионални програми за ограмотяване, професионално обучение и заетост,** насочени основно към безработни, представители на етнически групи на пазара на

труда, които са с ниско образование или без образование и не притежават квалификация.

- **Обучения за придобиване на професионална квалификация и мотивационно обучение;**
- **Програма „Преодоляване на бедността“;**
- **Провеждане на специализирани трудови борси в райони с компактно ромско население и др.**

В резултат от проведеното по инициатива на Министерството на труда и социалната политика през 2007 г. изследване на тема „Роми за ромите“ е идентифицирана възможност за по-ефективното прилагане на политиките по заетостта с въвеждането на длъжността трудов посредник, отразено в Националния план по заетостта за 2008 г., като са отпуснати средства за възнаграждения за 45 ромски трудови медиатори. /Ромите в България, 2008/

За да се допълни представянето на съвременната ромска ситуация в България, е необходимо да бъдат открити още три проблема, свързани с тяхното битие – **незадоволителен здравен статус, лоши жилищни и комунални условия** в местообитанията на ромите и **бедност**.

Въпреки че като цяло ромското население е младо, с най-голям процент на лицата между 0 и 19 години, здравословните му проблеми се задълбочават поради липса на достатъчна превенция, нисък процент на здравноосигурените лица и респективно ограничен достъп до личен лекар. Според изследване, проведено във връзка с разработването на Националната стратегия за интегриране на ромите, 12.6% от цялото ромско население в страната, включително децата, е инвалидизирано или страда от тежко хронично заболяване.

Лошите жилищни условия, по-ниската здравна култура и нездравословният начин на живот също допринасят за висок процент на заболяемостта при ромите и ниска продължителност на живота. Изследванията през последните години в България сочат, че средната продължителност на живот при ромите е с над 10 години по-ниска в сравнение със средностатистическия показател за страната и с над 15 години по-ниска от средната

стойност за страните от Европейския съюз. Високи са и нивата на детската смъртност при ромите.

Ключова за подобряването на достъпа на уязвимите групи (в това число и ромите) до здравеопазване е утвърждаващата се през последните години фигура на здравния медиатор. Към момента /юни 2012г./ 109 здравни медиатори работят в 57 български общини. Усилията на здравните медиатори са насочени предимно към подпомагане на комуникациите между лекари, здравни институции и пациенти, повишаване на здравната култура и образование и популяризирането на профилактични мерки сред гражданите в неравностойно положение и преди всичко сред уязвимите групи в кварталите с преобладаващо ромско население.

Незаконното строителство, лошата жилищна и публична инфраструктура и ограничения достъп до качествени комунални услуги са водещ проблем в преобладаващата част от ромските махали и квартали. По данни от експертна оценка на служители в областта на обществения ред и сигурността, обслужващи зони в населени места с преобладаващо ромско население, поне всяко четвърто жилище в тези зони е незаконно изградено. По данни пък на изследване на Световната банка от 2007 г. в над половината от жилищата, в които живеят роми, няма канализация.

Изключително лошите жилищни условия водят до устойчива пространствена сегрегация на ромските махали и квартали от останалото население и обособяването им в т.нар. ромски гета.

Бедността също е изключително сериозен проблем, съпътстващ живота на ромското население в България. Тя произтича в много голяма степен от посочените по-горе нисък образователен статус и безработица, но отражението на ромската бедност върху обществото като цяло придобива драматични размери чрез нарастване на престъпността и криминалните прояви сред ромите, както и във връзка с една особено чувствителна тема за българското общество – изоставяне на ромски деца за отглеждане в социални институции.

Редица социологически изследвания, проведени в България, регистрират разпространяването на модела на „**заучена безпомощност**“ **сред ромите**: бедни сме; гладни сме; никой не ни иска на работа; неuki сме; децата няма какво да облекат. Моделът води до пасивност на пазара на труда, отпадане от образователната система и увеличаване

на формите на девиантно поведение, което, от своя страна, усилва антиромските нагласи и увеличава социалните дистанции. /Ромите в България, 2008/

И съвсем в края на този обзор, посветен на ромската ситуация в България, е необходима кратка информация и за **ромското участие в политическия живот**.

Краят на тоталитарния режим в България дава възможност малцинствените общности да регистрират свои сдружения и граждански организации. Става възможно и публикуването на печатни издания на ромски език. Въпреки че чл. 11 (4) от действащата конституция на Република България забранява създаването на етнически партии, броят на ромските партии постепенно нараства, като някои от организациите дори открито съдържат думи с корена ром в наименованието си: Рома, Евророма, Рома друм, Рома-Пирин и др. Двете основни ромски партии към настоящия момент – Евророма и Рома все повече разширяват мрежата си на политическа подкрепа.

Направеният кратък обзор на ромската ситуация в България идентифицира основните проблеми сред ромското население и мерките, които се предприемат на национално ниво за решаване на тези проблеми. Както става ясно, националните политики за ромска интеграция, които се развиват по сектори, отразяват познаване на проблемните зони, но вероятно една от причините за все още ниската резултатност е в **липсата на комплексен подход към ромската проблематика и в недостатъчната координираност на усилията на административните и гражданските структури на различни нива**.

4. Политики за интеграция на ромската общност в община Русе

4.1. Характеристики на ромската общност в Община Русе. Проблемите на ромската общност, отразени в официални документи на областта и общината

По данни от последното преброяване /2011 г./ населението на община Русе е 149 642 души, като ромската общност съставлява 4 % от това население или около 6000 души. По този показател **Русе не се нарежда сред общините** с голям процент ромско население, които бяха посочени по-горе в изложението, но проблемите, подлежащи на решаване от общинската администрация по отношение на ромската общност, са идентични навсякъде в България и са свързани с образование, здравеопазване, трудова заетост, жилищно настаняване и благоустрояване.

Част от ромите в общината живеят в град Русе в кварталите Селеметя, Трите гълъба, Тракцията, Чародейка и Средна кула. Останалата по-голяма част живее в селата от общината: Николово, Сандрово, Басарбово, Просена, Хотанца, Долно Абланово и Ястребово.

Ромската общност в община Русе е уседнала от дълго време. Нейните представители могат да бъдат отнесени към две големи подразделения на стратификацията, направена по-горе: хорахане рома /турски цигани мюсюлмани, говорещи турски и български език/ и калдераши /български цигани християни, говорещи български и ромски език/. Според упражняваната професия най-голям е процентът на бургуджиите – тези, които изработват метални изделия. Те са и най-високо образованите в общината. Останалите групи са: златари, медникари и калайджии, модорани – някога търговци на коне и друг добитък, а сега на вторични суровини и дрехи /те са най-богатите в общината/, милитари – тези, които правят водосточни тръби и улуци, кашъкчии – тези които правят дървени лъжици /от турската дума „кашък“ – лъжица/, врачуващи роми, роми мискоши – каруцари и др. /Симеонова и Ценов, 2003/

Ромите в община Русе поддържат традиционна идентичност, фокусирана около рода и семейството. Не са редки случаите, когато всички представители на един род живеят на една улица.

Русенските роми не са подминати от състоянието на „нормативен вакуум“, в който предишните ценности и норми губят своята валидност, а новите все още не са се формирали и не действат ефикасно. /цит. съч./ Именно поради това не са изключение случаите, когато ромите от Русе празнуват и Байрам, и Великден, т.е новото време е разколебало традиционната им празнична обредност.

От проведено интервю на автора на настоящото изложение с представители на ромската общност от Русе /роми християни/ са събрани допълнителни сведения, свързани с идентификацията на русенските роми. Известният на всички в община Русе, Милан Николов, бивш общински служител, а понастоящем общински съветник, споделя, че русенските роми са прагматични и находчиви. Промените са накарали мнозина от тях да търсят препитание в чужбина, където са се устроили и децата им посещават училище. Когато искат да се върнат през лятото, те чакат да свърши учебната година на децата им, т.е. мотивирани са децата им да получат образование. Бай Милан казва това, за да подчертае, че не всички роми имат отрицателни образователни нагласи. Според него успешните роми помагат на близките си и имат желание да инвестират в благоустрояването на ромската среда. Но също така някои от тях, които имат ценз, се дистанцират от своите и търсят българи за обкръжението си. Бай Милан споделя, че някои от ромите са склонни да корумпират, особено тези, които се занимават със строителство.

Запитан за йерархията в семейството, бай Милан смята, че в него е водеща фигурата на бащата по отношение вземането на решения. Той е на мнение, че при ромите е отминало времето, когато родителите са уреждали браковете на децата си. Същият твърди, че ромските момичета от Русе не проституират, защото това би им попречило да се оженят поради запазилото се изискване за девственост преди брака.

Други двама от успешните роми в Русе, които са интервюирани – Кирил Кирчев и Станко Николов, споделят своя опит като членове на ромското мешере. Те казват, че своеобразният ромски съд продължава да функционира за разрешаване на случаи от семейно и междуличностно естество. Интервюираните споделят и друг важен факт относно културния профил на ромската общност – че ромите никога не оставят своите

родители в домове за възрастни хора, тъй като ромската традиция повелява най-малкият син в семейството да поеме грижата за тях до смъртта им. Тази информация още веднъж подчертава важността на рода и семейството за ромската общност.

Днес голяма част от ромите в община Русе са безработни, а останалите се занимават с търговия с вторични суровини или правят опити за напуснат страната в стремежа да намерят препитание. /Все още се цитира случаят с автобусите с роми от Русе, които са подлъгани да заминат за Норвегия./

Проблемите, които бяха идентифицирани по-горе във връзка с ромското битие в България, са валидни и за преобладаващата част от русенските роми: бедност, нисък образователен и здравен статус, гетоизиране и неблагоприятна жизнена среда.

В проекта за **Актуализиран документ за изпълнение на Областната стратегия за развитие на Област Русе 2010 – 2013** /в процес на разработка към август 2012 г./ се съдържа много малко информация за проблемите на ромите в областта. Документът обобщава, че образователното равнище и степента на професионална квалификация сред представителите на етническите малцинства продължават да бъдат значително по-ниски. Това ограничава техните възможности за постоянна заетост и ги причислява трайно в групата на продължително безработните лица и в групата на бедните.

Докато мнозинството от домакинствата в област Русе получават значително по-голям дял от приходите си от заплати, при ромите социалните помощи, обезщетенията за безработица и детските надбавки, както и доходите от неформална заетост, имат по-висок дял в дохода им.

Негативна тенденция, отнасяща се до жилищната политика в областта, е, че през последните години не се въвеждат в експлоатация жилища или сгради чрез обществено строителство. Общините почти не разполагат със свободен наеман фонд, с който да се решават социални потребности, а нови общински наемни жилища не се строят. Това означава, че с ресурсите на общините трудно могат да бъдат решени жилищни проблеми на ромите.

През 2010г. е приета **Областна стратегия за развитие на социалните услуги в Област Русе (2010 – 2015г.)**. Тя е изготвена по проект на УНИЦЕФ, с участието на всички заинтересовани страни, на основата на задълбочено проучване на факторите, които

формират рисковите групи, нуждаещи се на някакъв етап от социални услуги. В стратегията се обобщава, че често социалните услуги се явяват заместители на други нерешени социални проблеми от сферата на образованието, здравеопазването, жилищната политика и пазара на труда. Такъв е случаят, например, с настаняването на деца в домове поради бедност или липса на жилище. Всеизвестен факт е, че е най-голям броят на децата от ромски произход, настанени за отглеждане в социална институция, като основната причина за това е бедността на техните семейства.

Именно затова стратегията препоръчва на първо място открояване на основните рискове за различните групи с цел набелязване на мерки за преодоляването им и планиране на услуги по превенция, каквито към настоящия момент не се предоставят. Планирането на услуги от резидентен тип идва на последно място, единствено в случаите, в които те не се явяват заместители при решаването на проблеми от друго естество.

В **Плана за развитие на Община Русе 2005 – 2013 г.** информацията за ромските проблеми е още по-оскъдна. В документа се твърди, че общината има ограничени възможности да формира и провежда адекватна здравна политика в съответствие с потребностите на своите граждани поради действието на редица негативни фактори, в т. ч. и ниската здравна култура, особено сред ромското население. Друг проблем, който се изтъква в документа, е непълният обхват в детски градини на най-нуждаещи се от грижи и възпитание деца от социално слаби, безработни семейства и от малцинствата. Своего място в документа са намерили и проблемите по отношение устройството и благоустрояването на териториите с компактно ромско население, напр., западната част на ж.к. “Дружба 2” /кв. Селеметя/.

Независимо от бедната откъм информация за положението на ромите аналитична част на документа, в неговата стратегическа част се поставят редица цели, които имат пряко отношение към интеграцията на ромската общност. Такава е Цел 2: Интегрирано развитие на пазара на труда, която произтича от концепцията, че е необходима равнопоставеност на пазара на труда, но в сегашната ситуация тя може да бъде постигната единствено чрез прилагане на временни насърчителни мерки за групите в неравнопоставено положение на пазара на труда – т.е. дейности за изравняване на достъпа до заетост. Мярката предвижда да се предприемат действия за повишаване конкурентоспособността на описаните групи, като се осигури пригодност за заетост чрез

професионална ориентация и мотивация, професионално обучение, помощ и консултации за заетост и т.н. Освен това в рамките на приоритет 5: Повишаване на институционалния капацитет за управление и развитие на Община Русе една от набелязаните мерки е изграждане и поддържане на партньорства с НПО с цел решаване на социално значими проблеми и осъществяване на съвместни проекти, които водят до устойчиви резултати и повишаване качеството на живота на местните общности.

Трябва да се признае, че усилията, които се полагат от Община Русе във връзка с подобряването на ромската ситуация, са сериозни. Общината и нейните структури в областта на здравеопазването, образованието и социалните дейности имат принос към всички национални инициативи, свързани с подобряване на ромската ситуация. Такива са изброени по-горе програми за здравна и училищна медиация, изпълнената програма за десегрегация в образованието, програмата „От социални помощи към заетост“ и много други. Освен това в отговор на Областната стратегия за развитие на социалните услуги на Област Русе е разработен аналогичен общински план, в който много от предвидените дейности са ориентирани към подобряване положението на ромската общност: разкриване на втори Център за обществена подкрепа, който да работи за превенция на социалното изключване, като обхване уязвимите семейства с деца в риск от компактните ромски общности в Русе, откриване на кабинети по семейно планиране, които да провеждат информационни кампании и услуги, свързани с превенцията на нежелана и ранна бременност в малцинствените общности с цел намаляване на риска от изоставяне и институционализация на новородени деца, откриване на звено „Майка и бебе“ за временно настаняване и подкрепа до 6 месеца на бременни жени и майки в риск да изоставят децата си, организиране на задължителен подготвителен клас и осигуряване на програми за социализиране и усвояване на български език от децата билингви от етнически общности в неравностойно положение в детските градини и начален курс в училищата с подкрепата на помощник на учителя и много други.

Общината е ангажирана и с други мащабни действия, като например проектът за детска градина в кв. „Чародейка“ на стойност 1,6 млн. лева, с капацитет 90 деца от социално слаби семейства, които ще могат да посещават градината безплатно.

Посочените положителни инициативи и бъдещи планове на община Русе демонстрират загриженост и готовност за активни действия за подобряване на ромската ситуация в Русе, но за съжаление постигнатите резултати на този етап не удовлетворяват. В такава посока са и констатациите в **Отчета на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси за 2011 г.** В документа се казва, че въпреки видимото активизиране на дейността на областните и общинските съвети за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси, от техните отчети, постъпили в Националния съвет, се очертават някои слабости:

- постъпващите отчети в голямата си част представляват механично сглобена информация, получена от общините;

- често подадената информация е непълна и се отнася само за част от областта – т.е. не включва информация за всички общини на територията ѝ;

- от получените отчети не се получава ясна картина за степента на изпълнение на целите на интеграционната политика. За това допринася и липсата на информация по всички приоритети. Не се посочва ясно връзката между цел и постигнати резултати, напр. при изпълнение на проекти и програми и т.н.

Редица констатации за изоставане с ромската интеграция на областно и общинско ниво са направени и на **работната среща от 30 май 2012 г.** в Министерския съвет на РБългария на тема: „Подготовка за изработване на областни и общински стратегии за интегриране на ромите в съответствие с Националната стратегия за интегриране на ромите 2012 – 2020 г.“ Основните заключения от тази среща са следните:

- общините имат малък щат и нямат възможност да разкриват отделни щатове за специалисти по етническите и интеграционните въпроси. Там, където има такива експерти, те също съвместяват функции;

- липсата на експерти с необходимия административен капацитет по места води до инертност и непредприемане на действия за разработване на програми, планове за действие и др.;

- липсват специално заделени в общинските бюджети средства за финансиране на мерки и дейности за подобряване положението на ромите – основно се разчита на проектно финансиране;

- не във всички общини има общински съвети по етническите и интеграционните въпроси, а много често сформиранията по места не работят;
- много важна е ролята на общинските съвети – те трябва да посочат проблемите, които стоят пред тях в сферата на ромската интеграция, и тези проблеми трябва да бъдат отразени в стратегиите;
- необходимо е да се разработи единен механизъм за управление на стратегията и да се осъществява контрол при нейното изпълнение. Също така е необходим и граждански мониторинг.

Основните изисквания към общините, заложи в Националната стратегия на РБългария за интегриране на ромите 2012-2020 г., са:

- Разработване съвместно с представители на местната ромската общност и приемане от Общинските съвети на конкретни годишни планове за действие по приоритетите от Националната стратегия, които трябва да са ресурсно обезпечени;
- Делегиране на дейности, подкрепени от собствените средства на общините, за интеграция на ромите на общинско ниво;
- Изграждане на подходящи консултативни и координационни механизми с участието на граждански структури;
- Формиране на необходимия административен капацитет в структурите на общинските администрации чрез възлагане на определени функции на дирекции, отдели, звена или отделни експерти, отговарящи за изпълнението на интеграционните политики;
- Назначаване на общински експерти по етнически и интеграционни въпроси, там, където това е необходимо.

Цялостният процес по изпълнение на Националната стратегия ще бъде подкрепен от създадена Междуведомствена работна група за промени в правната и методическата рамка по приоритетните сектори на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите 2012-2020 г. /образование, здравеопазване, жилищни условия, заетост, върховенство на закона и недискриминация, култура и медии/.

Както се вижда от изложеното, **причините за незадоволителните резултати** в процеса на ромска интеграция в България на общинско ниво са много и на първо място

бюджетните ограничения за общините във връзка с изпълнението на децентрализираните дейности в социалната сфера, образованието и здравеопазването.

На второ място може да бъде посочено **непознаването в достатъчна степен на проблемите и потребностите на ромската общност, недостатъчен административен капацитет за решаване на тези проблеми, т.е. недостиг на компетенции за работа с ромското население** и не на последно място **непреодолените стереотипи и предразсъдъци спрямо представителите на ромската общност дори в средите на местната публична администрация**. Неслучайно ръководителят на Центъра за междуетнически диалог и толерантност „Амалипе“ Деян Колев изтъква, че за да има успех в интеграцията на ромите, **е необходимо да се преодолеят широко разпространените у нас предразсъдъци**, че: 1/ целенасочените действия за интегриране дискриминират мнозинството и 2/ ромската интеграция е вид социално подпомагане на бедните и неграмотни роми. Според Колев интеграцията на ромите е политика на развитие, която ще направи по-богати всички български граждани.

4.2. Емпирични изследвания за установяване състоянието на ромската интеграция в Община Русе

С цел установяване състоянието на ромската интеграция и идентифициране на конкретните причини за незадоволителното решаване на ромските проблеми в община Русе, в рамките на проект ФромРома са използвани няколко инструмента. На първо място това са **специално разработените въпросници за пряко анкетиране на бенефициенти на проекта – служители от Община Русе и нейните структурни подразделения**, на второ място – **въпросник за анкетиране на представители на ромската общност** и на трето място – извличане на първична информация чрез беседа с **фокус-група**, включваща представители на общинската администрация в Русе. Наблюденията на експериментаторите са допълнени и на базата на генерираните мнения в **брейнсторминг** на тема „Ролята на общинската администрация за решаване на проблемите с интеграцията на ромите в Община Русе“. Техниката е приложена по време на кръгла маса с идентична тематика, състояла се на 27.07.2012 г. в Гюргево, Румъния.

По-долу ще бъде обобщена емпиричната информация, събрана чрез изброените методи и техники.

На първо място, интерес представлява документираната информация от беседата с **фокус-група**, съставена от 9 служители на Община Русе. В резултат от изразените лични мнения на срещата, проведена на 09.07.2012 г., са открити следните акценти в работата с ромското население в общината:

- Община Русе има натрупан сериозен опит от работата с представители на ромската общност. В общината функционират структури за социално подпомагане, като голяма част от обслужваните лица са от ромски произход. Социалните работници работят с тези лица и на терен по график.
- На ромите от общината се предоставя възможност за безплатна ясла и детска градина със седмична грижа.
- Институцията на здравния медиатор функционира добре, като към общината е назначен един здравен медиатор от ромски произход, а още един е назначен по проект. Всяка седмица медиаторите посещават 4-5 семейства в ромските квартали. Те проверяват дали се извършват профилактични прегледи и имунизации на ромските деца и убеждават родителите в ползата от посещаване на личен лекар.
- По отношение на образованието на ромите беше отбелязано, че повечето момичета учат до 4-и клас, а момчетата – до 6-и – 7-и клас. Сред някои от ромите съществува мнението, че закриването на училищата в ромските квартали е грешка, тъй като транспортните разходи до училище затрудняват бедните семейства. Освен това не навсякъде българчетата приемат ромските деца и на тази основа се създават конфликти. Отпадането от училище, особено на момчетата, се дължи на ранните бракове, които са традиция при ромите.
- До момента в община Русе няма осъдени за съжителство с непълнолетна или малолетна, въпреки че са констатирани много такива случаи от социалните работници и от отдел „Закрила на детето“.
- По отношение на достъпа на ромите до работни места общинските служители са най-критични. Според тях ромите винаги се оправдават, че нямат пари, без да се замислят какво се изисква от тях. Те не приемат всякаква работа и не се съгласяват да работят за 200 лв., тъй като получават повече от детски надбавки и социални

помощи. Дори за задължителния труд от 4 часа седмично, който трябва да полагат, ромите често търсят освобождаване с медицински бележки.

- През 1998 г. е бил създаден първият Обществен съвет по ромски въпроси, в който са членували представители на етноса. Този съвет е функционирал до 2003 г., тъй като един от ромските лидери не е бил приет от етноса и се е генерирало напрежение. Неговата дейност се е опорочила и от факта, че ромските представители в съвета са започнали да търсят придобивки за себе си. Изводът, който може да се направи тук, е, че лидерите, които представляват общността, трябва да имат авторитет и да са приети от нея. В момента липсва надежден човек, който да е непрекъснато в общността и да е свързващо звено с местната власт.
- Друг момент, който поражда напрежение, е, че ромите искат веднага да получат разрешение на конкретен проблем, а това не е възможно.

Изразените мнения от фокус-групата в голяма степен съвпадат със становищата на служителите от Община Русе, които участваха в **брейнсторминга** от 27.07.2012г. Продуцираните от участниците идеи за ролята на местната власт в процеса на ромска интеграция могат да се обобщят в следните посоки:

- Интеграцията на ромите е необходимо да започне от семейството и най-ранна детска възраст. Ромчетата не знаят български език и това е основна пречка при посещаването на детска градина и училище.
- Всички ромски деца са обхванати в детски градини и училища, но родителите им имат социално-битови проблеми и срещат трудности при попълването на документи. Необходима е работа с родителите, които да бъдат запознати с изискванията на образователната система и с налаганите санкции за непосещаване на училище. Освен това е необходима допълнителна квалификация на персонала от детските градини и училищата за работа с деца от ромски произход.
- Ромите живеят с мисълта, че трябва да имат привилегии и преференции, но трябва да бъдат убедени от своите лидери, че освен права, имат и задължения.
- Здравеопазването и образованието са най-важните политики за ромската общност в Община Русе и общинската администрация изпълнява много мерки в тази посока. Но от представителите на ромската общност трябва да се осъзнае, че социалното

подпомагане не е издръжка, а помощ за инцидентна ситуация. Освен това в социалната сфера всички са поставени при равни условия, без оглед на етническия им произход.

Както може да се заключи от изложените мнения, **служителите от Община Русе формулират много точно проблемите с ромската интеграция, но в някаква степен са пристрастни в изразяваните позиции и прехвърлят „вината“ за слабостите в провежданата политика за интеграция изцяло върху ромското население.** Те имат основания за това, поради факта, че като членове на общинската администрация са непосредствени участници в дълъг и сложен процес, който, за съжаление, не дава желаните резултати. **Ако обаче, бъде попитана и другата страна относно конкретните причини за неудовлетворителната ромска интеграция, ще се получи същата картина на дистанциране от реалността, без опит за критичен самоанализ.**

Подобни впечатления се генерират от получените резултати чрез използваните инструменти за пряко анкетиране на общински служители и на ромски респонденти, а именно разработените в рамките на проекта въпросници.

Въпросник 1 /Приложение 1/ беше коментиран вече в изложението във връзка със съдържащите се в него въпроси за установяване на нагласи към ромската култура и идентичност /въпроси 1, 2, 8, 9, 10, 11, 12, 13 и 14/. Друга част от въпросите обаче **целят извличане на информация за степента на интеграция на ромската общност в българското общество и в частност на територията на Община Русе.** Както беше отбелязано, анкетиран са 16 служители от Община Русе и 7 представители на ромската общност.

Болшинството от респондентите-общински служители смятат, че ромите не са интегрирани в българското общество /въпрос № 3/ и посочват образователни и културно-битови причини като основания за своите отговори /въпрос № 4/. Отговорите на тези въпроси се разминават с мнението на ромите, участвали в допитването, според които подобна интеграция е факт.

Отговорите на въпроси 5 и 6 с голяма категоричност от страна на общинските служители отхвърлят съмнението за наличие на дискриминационни практики спрямо ромите в България и в частност в Община Русе. Ромските отговори убеждават в

противното, което се потвърждава и от изразените лични мнения по време на кръглата маса от 27.07.2012 г., застъпващи твърдението, че най-значимият дискриминационен проблем е при постъпване на роми на работа.

Разминаване в мненията се получава и при отговорите на въпрос 15 дали българското общество полага достатъчно усилия за интеграция на ромската общност – преобладаващата част от българите смятат, че тези усилия са достатъчни, докато болшинството от ромите застават на противоположна позиция.

Интерес представляват отговорите на въпрос 16 относно средствата и механизмите за интеграция на ромската общност. Според представителите на общинската администрация най-ефективните средства за това са в ръцете на държавата и на самата ромска общност, докато ромите все пак отдават предпочитание на държавните механизми.

На въпрос 17 *Ако Вие отговаряхте за интеграцията на ромската общност в Община Русе, върху какви политики бихте съсредоточили усилията си приоритетно?* представителите на Община Русе са заложили главно на образователната политика, докато ромските респонденти – на социалната политика.

Провежданата досега политика за интеграция на ромската общност /въпрос 18/ се оценява от болшинството български и ромски респонденти като частичен успех.

Въпроси 19 и 20 отчитат положителните мнения на респондентите от двете групи относно това, че отделни представители на ромската общност имат необходимия капацитет за подпомагане на интеграционния процес и че България като членка на ЕС би спечелила от успешната интеграция на ромите.

Последните два въпроса търсят мнението на респондентите за това дали други европейски страни се справят по-успешно с интеграцията на ромите и коя от двете общности има по-голям принос в тази интеграция. На първия въпрос голяма част от българските респонденти и всички ромски респонденти са отговорили положително, докато на втория въпрос мненията са разнопосочни, т.е всяка от общностите смята, че е дала своя принос за интеграционния процес.

Ако можем накратко да коментираме представените емпирични данни от Въпросник 1 в частта му за ромската интеграция, те формират **заклучения** в няколко посоки:

- Интеграцията на ромската общност е тема, която се оценява нееднозначно от българи и роми по отношение на нейната завършеност като процес и на необходимите политики и механизми, които биха я извели в положителна посока.
- От отговорите на българите по голяма част от въпросите се формира доминиращото сред тях мнение, че българското общество полага необходимите усилия за интеграция на ромската общност и е дошло време за двупосочност на тези усилия, тъй като и сред ромите има капацитет за по-активни действия.
- От друга страна ромските представители заемат пасивна позиция, като смятат, че държавата трябва да продължи да играе решаваща роля при уреждането на техните проблеми. Но трябва да се съгласим, че и ромите имат своите основания за недоверието към процеса на интеграция, извеждайки на преден план един основен проблем за разрешаване, а именно дискриминацията при достъпа до работни места.
- Вероятно е необходимо да се потърси съвместяване на противоположните позиции, на които застават българските и ромските респонденти, чрез изтъкване на мненията, по които е постигнато единодушие, а именно, че ромската интеграция е постигнала частичен успех и предстоят още много съвместни действия и активност от двете страни, за да се изпълнят заложените в Националната стратегия за интегриране на ромите до 2020 г. цели и задачи.

Формулираните изводи се потвърждават и от данните, генерирани от анкетните проучвания на базата на Въпросник 2 /Приложение 2/ и Въпросник 3 /Приложение 3/.

Въпросник 2, чрез който са анкетирани 20 ромски респонденти, цели да установи степента на достъп на ромската общност от Русе до услуги, предоставяни от общината. Общото впечатление от дадените отговори е, че ромите използват услуги, предоставяни от общинската администрация, но не разполагат с достатъчно информация за спектъра на тези услуги. Според тях разпространяваните писмени материали, анонсиращи подобни услуги, както и устните обяснения на общинските служители, не са достатъчно ясни и разбираеми. Каналите, по които ромите получават информация за общинските услуги, са най-често неформални, чрез роднини и познати. Анкетираните смятат, че не получават равнопоставено третиране от страна на общинските служители, в контактите им с общинската администрация и посочват, че трябва да се подобрят не толкова достъпът и

качеството на предоставяната информация за общинските услуги, колкото отношението на служителите към клиентите-роми.

Независимо от малката количествена извадка, използвана в направеното допитване, то проектира ясно **две проблемни зони** в процеса на предоставяне на общински услуги на ромското население: **нуждата от по-целенасочени усилия за разясняване характера на предоставяните услуги сред ромите**, т.е. предприемане на образователни и комуникационни действия, и **елиминиране на неравнопоставеното им третиране като бенефициенти на услуги**.

Въпросник 3, разработен от членовете на проектния екип проф. Мария Андреева и доц. Тодор Тодоров от Стопанска академия, Свищов, е най-пространният и си поставя две цели: 1/ идентифициране на доминиращите мнения сред служителите на Община Русе за постиженията и слабостите в процеса на ромска интеграция и 2/ идентифициране на мерки и препоръки за усъвършенстване на общинската политика за ромска интеграция. Въпросникът е попълнен от участниците във фокус-група, състояща се от 9 служители от различни звена на общинската администрация в Русе. Въпреки малкия брой на респондентите, всеки от тях има сериозен опит в различните сфери на интеграционната политика /здравеопазване, образование, социални услуги/ и в този смисъл изразените мнения отговарят на критериите достоверност и информативност.

В съответствие с посочените цели на въпросника, отговорите на респондентите могат да се обобщят в две посоки, като емпиричните данни с характер на препоръки ще бъдат отнесени към т. 5 по-нататък в изложението, а именно: Препоръки за подобряване процеса на ромска интеграция в Община Русе. По-долу са представени извлечените от емпиричните данни **констатации** на общинските служители и идентифицираните от тях **проблеми** на интеграцията на ромската общност в Община Русе, които са следните:

- Интеграцията на ромите е необходим обективен процес;
- Ролята на местната власт в този процес е решаваща; Ролята на НПО за социалното включване и интеграция на ромите също е решаваща, а на бизнеса – поддържаща;
- Ролята на НПО като посредник между ромската общност и общинската администрация е много голяма и полезна;
- Ролята на медиите за решаване проблеми на ромската общност не може да бъде оценена еднозначно. Налице е и мнение, че понякога медиите влошават ситуацията;

- Ромското население на територията на Община Русе се нуждае от подкрепа в процеса на интеграция;
- Възможностите и средствата, предоставяни от ЕС за пълноценната интеграция на ромите, не се използват в достатъчна степен;
- Ромите не са мотивирани и подготвени да бъдат движеща сила на интеграцията им в обществото, а този процес е двустранен;
- Ромите нямат достатъчно представителство в органите на местната власт в Община Русе;
- Личният пример на успешните роми е важен за интеграцията на общността. Включването на ромите бизнесмени в този процес също би изиграло положителна роля;
- Програмните документи и функционалните характеристики на общинските структури, включващи в своята дейност въпроси на ромската интеграция, се нуждаят от усъвършенстване;
- Общинските служители биха посочили Община Русе като пример за добра практика в решаването на ромски проблеми;
- Общинските служители подкрепят изцяло практиката за използване на ромски социални и образователни медиатори в интеграционния процес;
- След общинските служители няма предубеждения по отношение на ромите, но те признават за съществуването на отделни случаи на дискриминация на територията на общината;
- Общинските служители биха се включили в кампании за защита правата на ромите, ако са убедени, че ще има полза от това;
- Общинските служители не са убедени, че трябва да се засили участието на ромски представители в неправителствени, общински и държавни институции, както и в полезността на идеята за създаването на общински омбудсман по проблемите на ромската общност;
- Общинските служители не са убедени, че разработването на стимулиращи схеми за микрокредитиране на малък бизнес на членове на ромската общност от Общинска банка, би се оказало подходящо за решаване на част от ромските проблеми;

- Общинските служители в голямата си част не са запознати със законодателната рамка на интеграционния процес, както и с участието на ромски НПО в изпълнението на проекти за ромска интеграция;
- Общинските служители в голямата си част нямат информация за опита на други общини в решаването на проблеми с ромската интеграция, но намират за полезен трансфера на такъв опит и биха експериментирали с апробирането на доказали своята ефективност добри практики, включително от Румъния.

Както се вижда от изложената информация, генерирана въз основа на данни от емпирично проучване, служителите от Община Русе много точно характеризират настоящата ситуация в прилаганата политика за интеграция на ромската общност на територията на общината. Тя съдържа някои съществени **слабости, произтичащи от една страна от недостатъчната мотивация и активност на ромската общност, но от друга страна – от факта, че тази политика няма комплексен характер и не съдържа достатъчно мерки за повишаване на административния капацитет за работа с представители на ромската общност.**

Една от възможностите за усъвършенстване на средствата и механизмите за интеграция на ромската общност в Община Русе е чрез проучване и трансфер на добри практики от страната и чужбина. Именно такава е основната цел на проект ФромРома – да изследва положителните страни от опита на Румъния в процеса на ромска интеграция и да даде методологически насоки за вграждане на елементи от този опит в политиката на Община Русе за интеграция на ромската общност.

В следващите редове ще бъде направен анализ на спецификите в ромската ситуация в Румъния, както и на основните акценти в положителните резултати на румънската страна по отношение на ромската интеграция с оглед интериоризирането и трансфера на тези от тях, които са адекватни на българската социокултурна среда като контекст на интеграционния процес.

5. Анализ на добри практики за интеграция на ромската общност в Румъния, приложими към интеграционните процеси в България

5.1. Специфики на културната идентичност на ромите в Румъния

Въпреки сходствата в развитието на България и Румъния както по времето на тоталитарния режим, така и в периода на преход към демокрация, са налице статусни различия в ромските общности на двете страни. **В Румъния е много по-голям броят на представителите на т.нар. ромска интелигенция.** Напр., в изследване, проведено през 2007 г., „Барометър на ромското включване“, се цитират следните данни за образователното равнище при ромите в Румъния: 1% от представителите на ромското население са завършили университет или някаква друга образователна форма над средното училище; 6% от ромското население над 40-годишна възраст и 4 % от ромите под 40-годишна възраст, включени в изследването, са завършили колеж. Вероятно основната причина за тези положителни резултати, както ще стане ясно и по-долу, се корени в **конституционното признаване на малцинствен статут на ромската общност**, което е свързано с повече политики на национално ниво по отношение на тази общност. Друга причина е **политиката на позитивна дискриминация**, прилагана от румънското правителство, която ще бъде цитирана като добра практика по-нататък в изложението.

Друг факт, който заслужава да бъде отбелязан, е, че **представителите на ромската интелигенция в Румъния предпочитат да крият етническата си принадлежност**, особено онези от тях които са придобили статус преди 1989г. Основните причини за това са, от една страна, страх от отхвърляне и негативни нагласи, а от друга страна – естествено отслабване на връзките с общността поради асимилаторска политика на румънското правителство по време на тоталитаризма. С разкриването на нови възможности за ромите след демократичните промени, настъпва обратен процес и мнозина от тях открито започват да заявяват идентичността си като средство за постигане на професионален успех.

При успешите роми, които са се интегрирали добре в макрообществото, най-често настъпва разпад на връзката им с ромската общност, от която са произлезли. В някои

случай, ако тази общност е по-традиционна, сама отхвърля успешите си представители, смятайки, че са станали румънци.

Ромите, които произхождат от смесени общности, предпочитат интеграция в макрообществото и интериоризиране на неговите модели. В този случай те най-често декларираят румънска или друга идентичност /предимно унгарска/.

Друг интересен факт, свързан с идентичността на ромите в Румъния, е, че **на семейно и личностно ниво се отдава голямо значение на образованието като ценност**. В емпиричните данни по-горе видяхме, че то е доста по-далеч в ценностната скала на ромите в България. Причините за това могат да са няколко. На първо място, по-стриктно следване на политиката за задължително ходене на училище преди 1989г. от страна на румънските официални власти. На второ място – фигурата на майката, която е централна в ромското семейство в Румъния и е стожер за предаване на образователните ценности от поколение на поколение. На трето място – фигурата на учителя, която се ползва с особен авторитет в румънското общество. Авторката на тези редове има опит в обучението на румънски студенти и е натрупала впечатления за различието в академичната култура в Румъния и България. В Румъния преподавателят е безспорният авторитет, който поддържа дистанция от студентите, респективно учениците и се ползва с изключително уважение от тяхна страна. В българските образователни институции моделът на общуване е доста по-либерален и това води до нередки случаи на непристойно поведение спрямо преподавателите, особено в училищна възраст.

Казаното е недостатъчно, за да се открият спецификите на ромската идентичност в Румъния, тъй като сама по себе си тази тема може да бъде обект на самостоятелно изследване, но са маркирани някои основни различия в идентификационните критерии при българските и румънските роми, които ще бъдат подчертани и в следващата част на изложението. /Горните коментари се базират върху някои данни от публикувано интервю с румънски социолози в книгата на Николай Тилкиджиев „Успелите роми“, т. 1 <http://www.omda.bg/book.php?tittle=22>, както и от публикуван материал на Даниел Радулеску в Бюлетин 1 на проект ФромРома, юли 2012г./

5.2. Институционална рамка, инструменти и политики спрямо ромите в Румъния в съпоставка с техните аналози в България

В тази част от изложението ще бъдат маркирани някои базови характеристики на ромската ситуация в Румъния, отразени в доклада на доктора по социология Даниел Радулеску като принос към изпълнението на проект ФромРома BG051PO001-7.0.01.-0003-S0001C. Въз основа на това ще бъде направен коментар за приликите и разликите в политиките по отношение на ромите в България и Румъния, като се използват и някои изводи от доклада на проф. Лъчезар Дачев, разработен за целите на същия проект.

Данни на Националния статистически институт на Румъния за последното преброяване от октомври 2011 г. регистрират 609 373 души, които са заявили своята етническа принадлежност като роми. Това представлява 3,2 % от населението при 2.5 % в преброяването от 2002 г. Най-голямата част от ромското население живее в окръг Муреш /8 %/, следван от областите Калъраш, Салаж и Бихор. Въпреки призивите на организации за защита на човешките права към ромите да разкриват своята етническа принадлежност при преброяването, те не правят това поради страх от стигматизиране. Основавайки се на този факт, неофициалната статистика посочва много по-голям брой на ромите в Румъния – около 1,5 млн. души. /http://romaniantimes.at/news/General_News/2012-02-03/19571/More_gypsies_in_Romania_census_shows/

Д-р Радулеску посочва още по-голям неофициален брой на ромите в Румъния, позовавайки се на информация от неформални лидери на ромите - приблизително 2,5 милиона лица от ромски произход. Според него голяма част от тях не декларират своята ромска идентичност от една страна поради страх от отхвърляне, а от друга - поради големия процент насилствено асимилирани роми през периода на комунистическия режим.

Тук веднага се откроява **първото различие** с ромската ситуация в България, където официалната статистика регистрира по-голям относителен дял на ромите спрямо общото население /4,6 %/, т.е. по-голям брой на лицата, които открито декларират етническата си принадлежност. Този факт може да се тълкува най-малко в две посоки: първо, че българското общество е по-толерантно към етническите различия, което намира своето потвърждение в прокламираната уникалност на Българския етнически модел, и второ, че

българската ромска общност е по-консолидирана, което изправя обществото пред по-сериозни предизвикателства, свързани с нейната интеграция.

Второто различие, което произтича от анализа на д-р Радулеску и от интерпретацията на данните в частта за ромската ситуация в България, е за класифицирането на ромските общности в двете страни. В Румъния основни класификационни признаци са занятието на ромите и диалекта, който говорят, като по занятие се обособяват 16 групи, а по диалект – 4 /мечкари, калдераши, калайджии и карпатски /унгарски/ роми/. В България основен класификационен признак е, на първо място, географската дисперсия /балкански и влашки роми/ и на второ място - религията, която изповядват ромите – християни /даскане рома/ и мюсюлмани /хорахане рома/. Едва след това в рамките на големите групи се обособяват подгрупи по занятие. Религиозното самоопределение поставя силен отпечатък върху ромската идентичност и налага различни интеграционни подходи, което не се отчита в достатъчна степен при разработването на стратегически документи относно ромите в България.

Третият пункт, по който може да бъде сравнявана ромската ситуация в Румъния и България, е свързан с политиките на румънското и българското правителства по време на тоталитарния режим. Държавната политика на Румъния е била насочена към културно и етническо асимилиране на ромите, макар че тази политика е била разяснявана в термините на социалния прогрес на тази общност. Ромите са били третирани като социално малцинство, което трябва да бъде интегрирано в новата социалистическа икономическа и социална организация. Но в стремежа да се уравнирват социалните различия, политиката на социалистическото правителство накърнява и частично заличава етническата и културната специфика на ромското население.

По подобен начин протичат процесите и в българското общество /а и в целия социалистически лагер/. Ако си припомним правителствените актове от 1958 и 1962 г., за които стана дума по-горе, в България се предприемат действия за усядане на ромското население, както и за смяна на мюсюлманските имена в средите на това население. Тези действия за формиране на единна национална идентичност променят социалното поведение на ромите и разколебават тяхната идентичност, което в някаква степен изиграва положителна роля за интеграцията им в обществото от този период.

Най-сериозните различия по отношение третирането на ромите в Румъния и България произтичат от политиките в периода на преход след 1989 г. През този период и в двете страни ромското население се оказва най-засегнато от промените, които генерират сериозни проблеми по отношение на трудовата заетост и социалния статус на тази част от обществото. Също през този период настъпва цялостно разминаване в конституционната рамка за статута на ромското население в двете страни.

Редица нормативни актове в Румъния **признават на ромите статут на национално малцинство** – Конституцията на Румъния, избирателният закон от 1991 г., законът за статуса на националните малцинства от 1992 г. Тази законодателна рамка осигурява на ромите активно участие в процеса на вземане на решения, отнасящи се до техни проблеми, и им позволява да се организират в асоциации, фондации и политически партии.

Според конституцията на РБългария **ромите имат признати права като български граждани с небългарски етнически произход**. В този смисъл те имат гарантирани равни права наравно с представителите на всички общности в България /чл. 6 ал. 1, ал.2 от Конституцията на Р. България/. Тяхното равноправие е гарантирано и от конституционната забрана за дискриминация. Чл.6, ал.2 от Конституцията гласи, че не са допустими никакви ограничения на права или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние. **Следователно законодателството на РБългария признава различията и ангажира държавата с гарантиране правата на „различните“, но не им признава малцинствен статут, като е в Румъния.**

Според проф. Лъчезар Дачев в неговия приносен доклад за изпълнението на проект ФромРома, между подходите за интеграция на ромите в Румъния и България съществува различие и то е, че **румънският подход се фокусира върху отграничаването на ромския етнос от другите етноси, а българският – върху равните му права с всички останали граждани**. Оттук, според автора на настоящото изложение, произтичат и по-големите „преференции“ за румънските роми, напр. т.нар. „политика на позитивна дискриминация“, осигуряваща достъп на ромски младежи до елитни специалности в университетите или до елитни гимназии на квотен принцип. Впрочем, такава политика беше провеждана и в България в близкото минало, но отстояваният в момента

демократичен принцип за равноправие изключва нейното прилагане. Все пак може да се помисли дали, без отстъпление от конституционните регламенти, не може да се приложи тази добра румънска практика, която стимулира формирането на ромска интелигенция като решаващ фактор за положителни промени в ромската ситуация в Румъния.

Следващият пункт, по който може да се направи сравнение в контекста на изследваната проблематика, е за институционалната рамка и за основните инструменти, чрез които се осъществява интеграционната политика спрямо ромите в Румъния и България. Поради факта, че този въпрос е разгледан в детайли от проф. Дачев в неговия доклад „Проучване на националните законодателства на Р България и Р Румъния във връзка с интеграцията на ромите в обществото“, представен в изпълнение на проект ФромРома, тук коментарът ще бъде съвсем кратък и ориентиран главно към различията при провеждане на интеграционните политики в двете страни.

Румъния и България се различават най-съществено по институционалната рамка на интеграционната политика. В Румъния е налице национален орган, който прилага, координира, наблюдава и оценява действията в секторите, ангажирани с интеграцията на ромите. Това е създадената през 2004 г. с правителствено решение Национална агенция за ромите. Тя има достатъчен щат, както и съответен бюджет, за да координира съвместните усилия на публичния и неправителствения сектори в сферите на ромската интеграция, т.е. **със създаването на този орган политиката по отношение на ромите в Румъния е поставена на по-централизирана основа.** Освен това в страната са институционализирани допълнителни органи с децентрализиращи функции, които провеждат държавната политика, залегнала в стратегическите документи на румънското правителство. Такива органи са: Смесеният комитет, съставен от 16 държавни секретари на длъжност към различни министерства, Комисиите по ромски въпроси към всяко от румънските министерства, които включват както техни експерти, така и експерти роми или делегирани от тях, Окръжните бюра за ромите, в които задължително участват и ромски представители, експертите на ниво община от ромски произход, които осигуряват посредничество между публичните власти и ромските общности и са ангажирани с идентифициране на съществуващи проблеми и набеязването на мерки за тяхното решаване.

В България през 2004 г. е създаден Национален съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси, като координиращ и консултативен орган към Министерския съвет на Р България. През 2011 г. е извършена последната промяна в Правилника на съвета, който регламентира неговите правомощия. Дейността на Националния съвет в областта на ромската интеграция се подпомага от Комисия за интеграция на ромите, а на областно и общинско ниво са създадени Областни и Общински съвети за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси. Освен това в различните сектори, свързани с интеграцията, съществуват институционализирани звена, които подпомагат процеса, напр. действащият към МОМН Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, Агенция по заетостта, Държавна агенция за закрила на детето и др. т.е. **в България се разчита на по-голяма децентрализация в дейностите**, ориентирани към подобряване на ромската ситуация.

Трудно е да се направи преценка дали централизираният или децентрализираният подход е по-добър в конкретния случай. Централизираният подход /румънският/, допълнен с йерархизирана структура от органи на регионално и местно ниво, осигурява по-последователна държавна политика в решаването на ромски проблеми при това с тяхно представителство на най-високо ниво. Децентрализираният подход /българският/, от своя страна, съдържа по-големи възможности за развитие на секторни политики и за решаване на проблеми „отдолу – нагоре“, т.е. там, където са възникнали и където може да се идентифицира необходимостта от съответни ресурси. Основната слабост на този подход е, че проблемите се решават „на парче“ и не се търси устойчивост на постигнатите резултати.

По отношение на инструментите за осъществяване на политика спрямо ромите в Румъния и България не се наблюдават големи различия, тъй като и двете страни хармонизират своите стратегии и планове с европейските директиви в това отношение. Програмни документи на Румъния в тази насока са Правителствената стратегия на Румъния за подобряване ситуацията на ромите от 2001 г., Общият меморандум за социално включване от 2005 г., Националният план за развитие 2007 – 2013 г., чиято четвърта приоритетна част е посветена на ромското включване. Аналогични документи в България са Рамковата програма за интегриране на ромите в българското общество 2010-2020 г. и Националният план за действие: Десетилетие на ромското включване 2005-2015 г.,

както и редица стратегии по сектори: Стратегия за образователната интеграция на децата и учениците от етническите малцинства /2004/, Здравната стратегия за лица в неравностойно положение, принадлежащи към етнически малцинства /2005/ и Националната програма за подобряване на жилищните условия на ромите /2006/.

Както беше подчертано още в началото на изложението, най-новите документи в двете страни са от 2012 г. – Национални стратегии за интегриране на ромите до 2020 г., разработени в отговор на аналогичната рамка на Европейската комисия от 2011 г.

От казаното става ясно, че **посоките на политиката за интеграция на ромите в Румъния и България са еднакви, но се различават институционалната рамка и подходите за реализация на тази политика.** В този смисъл може да се говори и за различие в резултатността на прилаганите програми за ромска интеграция на национално, регионално и местно равнище, като е възможен трансфер на добри практики в едната или другата посока.

По-долу ще бъде представена политиката на местно ниво за решаване на проблемите с ромската интеграция и ще бъдат анализирани някои добри практики в Община Гюргево с оглед трансфер на положителен опит в областта на ромската интеграция.

5.3. Добри практики в Община Гюргево в областта на ромската интеграция

Коментарите в тази част на разработката са направени въз основа на предоставените данни в приносния доклад на д-р Даниел Радулеску, разработен в рамките на проект ФромРома. В изложението ще бъде поставен акцент основно върху постигнатите резултати и добри практики в Община Гюргево в областта на ромската интеграция с оглед сравнение с подобни практики в Община Русе и очертаване на възможности за взаимен трансфер на положителен опит.

Относителният дял на ромите в Община Гюргево е по-голям в сравнение с този в Община Русе. Данните от преброяването през 2011 г. регистрират, че те са 5,48 % от общото население, докато в Община Русе са 4 %. Координаторът на Асоциация „Кетанес“, г-жа Елена Гроаса, както и неформални ромски лидери от Община Гюргево, докладват за много по-голям процент на ромското население - 17,6 %.

Според представително проучване на Ромския център за здравни практики Sastipen от 2009 г. ромите в Гюргево формират три прослойки – такива, които се самоопределят като роми и са носители на всички, традиционни за етноса, характеристики /споитори/, такива, които не притежават традиционните характеристики за етноса по отношение на начина си живот, но се идентифицират като роми /лаутари/, и такива, които не признават факта, че принадлежат към ромското малцинство, но мнозинството ги идентифицира с този етнос /асимилирани роми/.

Проучването подчертава факта, че ромското население в Гюргево в голямата си част няма стабилна професия, като 80.2% от ромите нямат никаква професия, 16,2% имат квалификации в модерни професии, а останалите 3,6% имат традиционни професии. Нивото на квалификация сред работещите роми е изключително ниско: 60,5% заемат неквалифицирани позиции, 37,8% заемат квалифицирани позиции и 1,7% заемат средно- и висококвалифицирани позиции. Според образователното си равнище ромите в Гюргево се разпределят, както следва: 18% нямат нито един завършен клас, 50,3 % имат завършено основно образование, 29 % са завършили гимназия, 2,7 % имат образование след гимназията. Делът на интеграция на ромите от Община Гюргево на трудовия пазар е около 40 %.

Освен за демографските характеристики на ромската общност в Гюргево, проучването на Sastipen предоставя данни и за процента на ромите, които се чувстват дискриминирани при взаимодействието си с обществените институции – 47 % докладват за дискриминация в кметството или при достъпа до социални услуги, 46 % - в болниците и диспансерите и 42 % - в образователните институции.

От представените данни може да се заключи, че: 1/ Община Гюргево разполага с надеждна база данни за демографските характеристики и статуса за ромското население на територията на общината; 2/ По този начин общинската

администрация може лесно да идентифицира ромските потребности и да приоритизира своите мерки и действия в полза на това население.

По отношение на политиките и практиките, които се прилагат в Община Гюргево за интеграция на ромското население, може да се каже, че **те следват политиките на национално ниво**. По-важните действия на общината в това отношение са следните:

- От общия брой 5182 лица от ромски произход в Гюргево, 3750 лица се ползват от привилегиите, дадени им по силата на Закона за гарантирания минимален доход 416/2001г.
- Областната Агенция за заетост на работната ръка осъществява серия от информационни дейности за осигуряване достъпа на ромите до пазара на труда чрез организиране на информационни кампании в общностите и на борса за работни места.
- През 2002г. е създадено Областно Бюро за Ромите, в което работи съветник по ромските проблеми, чиято функция е да оценява ромската ситуация на местно ниво и да координира изпълнението на програмите за местно развитие в процеса на прилагане на ромската стратегия на Правителството на Румъния. Назначеният експерт е представител на Националната агенция за ромите в Румъния. В момента дейността на бюрото е ограничена главно поради липсата на финансови ресурси.
- Към Главна дирекция „Социално подпомагане“ на Община Гюргево е назначен местен експерт по проблемите на ромите. Неговата длъжностна характеристика не е ясно формулирана в Националната стратегия за подобряване ситуацията на ромите, но основната му функция е медиацията между местната власт и ромската общност при услуги, свързани с гарантирания минимален доход, социални услуги и др.
- През периода 2004 – 2006 г. Община Гюргево прилага специфичен план за действие с оглед подобряването на ромската ситуация.
- Ромското гражданско общество има много добра комуникация с местната власт, но няма собствен представител в Общинския съвет. Също така няма омбудсман по ромска проблематика на ниво община. Случаите на нарушаване на правата на човека се разглеждат и управляват от Асоциация Кетанес 2006 Гюргево, която отнася случаите на дискриминация директно към Националния съвет за борба с дискриминацията.

- Предлаганото от страна на гражданското общество съдействие за ромите се изразява най-вече в консултантски услуги, услуги по медиация и улесняване комуникационната връзка между ромите и представители на местната власт.
- *Здравната медиация* на територията на общината е утвърдена като добра практика най-вече благодарение на усилията на НПО и изпълняваните от тях проекти. Програмата е работела добре, докато дейността на здравните медиатори се е финансирала директно от Министерството на здравеопазването. През 2009г.г., вследствие децентрализирането на услугите за обществено здраве, Община Гюргево назначава един здравен медиатор в рамките на Дирекция „Социално подпомагане и защита на детето“.
- *Училищната медиация* е друга добра практика в Община Гюргево. В момента заплащането на назначените за медиатори лица се дотира от Министерството на образованието чрез Областния център за образователни ресурси и подпомагане - Гюргево. Програмата за училищна медиация се оценява като много полезна от ръководствата на училищата в Гюргево и те правят всичко възможно да задържат училищните медиатори и след приключване на проектното финансиране. Обикновено училищните медиатори са от ромската общност и знаят езика, за да помагат на децата при постъпването им в първи клас. Освен това, те решават проблеми на децата, независимо от техния произход.
- Утвърдена и цитирана добра практика е тази на 10-о училище в Гюргево. Там от 400 деца 60 са с ромски произход. Училището има спечелени голям брой проекти за интеграцията на ромските деца и осъществява много положителни инициативи: *Училище за родители*, в което родителите на ромските деца се обучават по специален учебен план; *Интеркултурно зелено училище*, в което участват равен брой деца от ромски и неромски произход; *Допълнително обучение „Втори шанс“* на ромски деца в две групи – четвърти-пети клас и шести-седми клас; *Училище след училището* – за извънкласни занимания на ромски деца и др.
- Друга добра практика, утвърдена в Румъния и в частност в община Гюргево, е на т.нар. *позитивна дискриминация*, която беше спомената и по-горе. В нейните рамки се определят квоти за ромски младежи за прием в елитни гимназии и търсени университетски специалности, като кандидатите се приемат с препоръка от ромска

организация. Както беше подчертано, тази практика подпомага формирането на ромска интелигенция.

- Редица добри практики се утвърждават на базата на съвместни проекти между ромски НПО и структури на местната власт, напр. проектът от 2003 г. за обучение на 25 социални работници, които да осъществяват връзката на ромската общност с местната власт, или проектът от 2008 – 2009 г. за получавани на лични документи за лицата с ромски произход, в резултат от който документи за самоличност са получили 152 лица.

Както се вижда от изложеното, община Гюргево има редица постижения в областта на ромската интеграция. Независимо от безспорните успехи на Община Русе в същата посока, са налице сфери от дейностите по ромска интеграция, в които Община Русе може да почерпи от добрия опит на колегите си от Гюргево. **На първо място, това е програмата за училищна медиация, която може да реши редица проблеми с непосещаването на занятия и с отпадането на ромски деца от училище. На второ място, това е практиката на „позитивна дискриминация“ за насърчаване приема на ромски младежи в елитни училища и университетски специалности, но механизмите за въвеждане на една такава практика са на национално ниво. На трето място, интерес представлява използването на ресурсите на ромски НПО за съвместни действия с общината, което дава много добри резултати в Гюргево, но не се използва в достатъчна степен в Русе. Освен това е необходимо в България да се намери адекватен механизъм за мониторинг и контрол на изпълняваните стратегии и планове на всички нива, какъвто в Румъния се осъществява от Националната агенция за ромите.**

Във връзка с предстоящото разработване на областните и общински стратегии по ромските въпроси е особено важно да се отчетат местните специфики и потребности на ромските общности, както и натрупаният досега административен капацитет за решаване на ромски проблеми. Именно затова последният раздел на настоящото изложение ще представи някои препоръки по отношение на съдържанието и обхвата на бъдещите стратегически документи.

6. Препоръки за подобряване процеса на ромска интеграция в Община Русе

Препоръки, произтичащи от проучения опит в рамките на проект ФромРома, при решаването на ромски проблеми в Румъния, и в частност в Община Гюргево:

1. Засилване на представителството на ромската общност в България в национални, регионални и местни структури, ангажирани с прилагането на Националната стратегия на РБългария за интегриране на ромите 2012-2020 г.
2. Интензифициране на сътрудничеството със структури на гражданското общество, които работят по проблемите на ромската интеграция.
3. По-интензивно въвличане на успешите роми, особено от средите на бизнеса, в процеса на ромска интеграция.
4. Набелязване на мерки и действия, включително законодателни, за по-ускореното формиране на ромска интелигенция.
5. Повсеместно прилагане на програмата за училищна медиация в училищата, където се учат ромски деца, включително чрез дотации от държавата.
6. Разработване на специални програми за работа с родителите на ромските деца с цел формиране на мотивация и образователни нагласи у подрастващите.
7. По-широко прилагане на програмата за здравна медиация и обвързването ѝ с национални информационни кампании.
8. Засилване на антидискриминационните мерки и действия, особено на пазара на труда, и въвеждане на интеркултурно образование за ангажираните с ромската интеграция в публичната администрация, образованието, здравеопазването и сферата на труда и социалната политика.

Препоръки на служители от Община Русе, извлечени от техните отговори в направеното анкетиране чрез Въпросник 3, посочен по-горе:

1. Интеграцията на ромите от общината да се осъществява чрез **комплексни** действия и мерки във всички сфери.
2. Въвеждането на трудови посредници-роми би помогнало за решаването на проблемите с безработицата сред ромското население.
3. Осъществяването на перманентна комуникация и създаването на координационни механизми за събирането и разпространението на информация относно добрите практики на интеграция е полезно за двете страни на интеграционния процес.
4. Общинските/областните планове за развитие да включват конкретни цели и мерки, свързани с решаването на ромски проблеми.
5. Изграждането на ефективно сътрудничество между общината, НПО и представители на ромската общност би допринесло за решаването на конкретни проблеми на общността и за нейната интеграция.
6. Необходим е одит върху дейността на общината по изпълнението на програмите за социално включване и интеграция на ромите.
7. Необходима е разяснителна кампания сред общинските служители за насоките на осъществяване на интеграционния процес.
8. Положителна роля за ромската интеграция би изиграло: създаването на Обществен съвет по въпросите на малцинствата към Общинския съвет; създаването на Консултативен/Координационен съвет с участието на граждански структури за управление на интеграционния процес; създаването на работна група към Общинския съвет за изработване на рамка за прилагане на Националната стратегия за интегриране на ромите 2012-2020 г.; създаването на група за ромски мониторинг и оценка на интеграционната политика; ангажирането на неформални ромски лидери в изпълнението на общински планове и стратегии за интегрирането на ромската общност.
9. Положителна роля би изиграло създаването на пилотни ромски земеделски организации или малки семейни фирми.

10. Необходимо е обучение на общинските експерти с цел надграждане на техния административен капацитет по етнически въпроси, както е необходимо и обучение на социалните работници за работа в мултиетническа среда.
11. Полезно би било създаването на специална приемна за безплатни консултации на ромите.
12. Необходимост от създаване на центрове за професионална подготовка на ромите.
13. Подкрепа на идеята за стажуване на роми с подходящо образование в местната публична администрация.
14. Подкрепа на идеята за изграждането на специализиран ромски информационен център към общината.
15. Подкрепа на идеята за поддържане на интернет страница за поставяне проблемите на ромската общност.
16. Подкрепа на идеята за разработването на общинска жилищна програма с акцент върху решаването на ромски проблеми.

Други препоръки:

1. При формирането на общественото мнение за демографските и статусни характеристики на ромите в България да се отчитат не само данните от официалната статистика, а и от различни социологически проучвания.
2. Провеждане с помощта на структури на гражданското общество на разяснителни и информационни кампании сред ромите за техните права и задължения като граждани на РБългария. Неглижирането на този проблем води до изостряне на негативните нагласи спрямо ромите от страна на останалите членове на обществото.
3. Провеждане на информационни кампании за разясняване на интеграционната политика на РБългария спрямо ромите с два опорни пункта: 1/ че, интеграцията е двустранен процес и 2/ че тя е в интерес на обществото като цяло.
4. По-широко ангажиране на медиите в интеграционния процес. Обективното отразяване на ромската ситуация в медиите трябва да е балансирано, като се търсят и добрите новини от средите на ромския етнос.

5. Засилване на интеркултурните елементи в образованието на всички нива – от детската градина до университета. Това би помогнало за изграждане на по-голяма чувствителност към различните и до обективното им приемане без стереотипи и предразсъдъци.
6. По-широко популяризиране на българските и чуждестранните добри практики за ромска интеграция чрез организиране на обществени форуми и дискусии с участието на учени и общественици.
7. Прилагане на диференцирани подходи към интеграцията на ромите в България с оглед на тяхната религиозна самоидентификация.
8. Последователно и целенасочено прилагане на постигнатите рационални подходи и действия в различните сфери на ромската интеграция, а именно:
  - В сферата на образованието – още по-голяма обвързаност на посещаемостта на училище със социалните плащания за ромските семейства, засилване на контрола върху обхващането на ромските деца от системата на предучилищното обучение, повишаване квалификацията на педагозите, които работят с ромски деца, чрез курсове за ромския бит, култура и идентичност, актуализиране и адаптиране на помагалата за образователните програми „Втори шанс“ чрез въвеждане на повече практически знания, по-широко популяризиране на програмите „Втори шанс“ и търсене на начини за устойчивото им функциониране в образователната система, стимулиране участието на ромски деца в извънкласни дейности и във формите на общинските центрове за работа с деца.
  - В социалната сфера – включване на повече ромски представители в курсовете за квалификация, организирани по различни програми на Министерството на труда и социалната политика, стимулиране на работодатели, които осигуряват работни места за роми и др.
  - В сферата на жилищното настаняване – предоставяне на възможност за узаконяване на обитаеми сгради, в случай че отговарят на различните нормативни критерии, ангажирането на роми в строителството на общински жилища, които да ползват при преференциални условия и др.

- В обслужващата сфера и сферата на опазване на обществения ред – провеждане на обучения за роми с оглед тяхното ангажиране като инкасатори в ромските квартали или като сътрудници по опазване на обществения ред.

Представеният списък няма претенцията за обхващане на всички препоръки, които могат да се направят с оглед на по-високата резултатност на процеса на ромска интеграция. Най-голямото достойнство на това изброяване, е че то обединява постиженията на румънската страна в интеграционния процес и продуктивните мнения на пряко ангажираните с този процес от българска страна.

За постигане на истински добри резултати може да се мисли само тогава, когато стратегиите и плановете напуснат пределите на добрите намерения и се превърнат в конкретни и реални двупосочни действия и координирани усилия за решаване на ромските проблеми.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящото изложение, инспирирано от целите и дейностите на проект ФромРома BG051PO001-7.0.01.-0003-C0001C, представя още един прочит на проблемите с ромската интеграция в България. Но то е и много повече, тъй като интерпретира ромската ситуация в съпоставка с постигнатото в това отношение в Румъния, опитвайки се да идентифицира добрия опит в двете страни с цел открояване на възможности за двупосочен трансфер на идеи и практики, както и за двустранно сътрудничество в контекста на най-новите стратегически документи в България и Румъния – Националните стратегии за интегриране на ромите 2012-2020 г. В този смисъл изпълняваният проект от Българо-румънския трансграничен институт за медиация е иновативен и може да послужи като добър пример за реализирано сътрудничество с администрацията на Община Русе в посока към надграждане на административния капацитет за решаване на проблеми с ромската интеграция.

Представеният доклад обхваща въвеждаща част и четири раздела. Във въведението е поставен акцент върху етнокултурния профил на ромската общност в България и са докладвани резултатите от емпирично изследване върху ромската идентичност.

Първият раздел на разработката е посветен на демографските и социално-икономическите характеристики на ромската ситуация в България. Във втория раздел са представени заключения за постиженията и слабостите в интеграцията на ромите на територията на Община Русе, като изложението се опира върху данни от няколко изследователски инструмента – проучване на документи, пряко анкетиране, интервюиране, беседа с фокус група, брейнсторминг сесия. Третият раздел представя институционалната рамка и политиките за интеграция на ромите в Румъния в съпоставителен план с българските им аналози и прави обзор на добри практики в община Гюргево. Последният раздел обхваща препоръки за по-успешна ромска интеграция в контекста на предстоящите действия за изпълнение на Националната стратегия на РБългария за интегриране на ромите 2012-2020 г.

В изложението са формулирани следните основни **изводи**:

- Познаването на специфичната идентичност на ромите е необходимо условие за скъсяване на социалната дистанция между ромския етнос и представителите на други етноси, както и за преодоляване на натрупаните стереотипи и предразсъдъци, които възпрепятстват процеса на интеграция.
- Социалната изолация на ромите в отдалечени махали и получаващото се на практика гетоизиране усилва тяхната метагрупова идентичност, т.е. чувството им за принадлежност към ромската общност, като в същото време се засилва недоверието, а в някои случаи и агресивността към Другите, не-ромите, което прави задачата за тяхната интеграция деликатна и изключително трудна.
- Обусловената от културата дистанция между българи и роми не е голяма, тъй като общностите са познати една на друга от съвместното си съжителство. Колебливите и отрицателните отговори на българските респонденти на въпроса за това дали ромската култура обогатява българската национална култура сигнализират за липса на достатъчна убеденост в ползата от културното разнообразие и именно оттук произтича негативния опит на ромите с нетолерантността на българското общество, регистриран в техните мнения.
- Преобладаващата част от стереотипите на българите за ромите са неблагоприятни, което издига бариери между двете общности и създава проблемни зони в процеса на интеграция.
- В идентичността на ромите са налице няколко ценностни стожера /брак, семейство и род, респект към старшинството, стремеж към независимост/, които позволяват общността да бъде разбрана и да се подходи толерантно към нейните културни специфики. От друга страна, обаче, тази общност се сблъсква с поведение, основано на предразсъдъци и дискриминация, което поражда негативен социален опит и принуждава нейните представители да се фокусират върху идентичността си и да се капсулират, увеличавайки по този начин социалната дистанция от представителите на други етноси и създавайки затруднения в процеса на интеграция.
- Положението на ромската общност в България представя една картина на маргинализация, чиито най-отчетливи особености са: нисък образователен и социален статус на ромите, бедност, безработица, влошено здравословно състояние,

ниска продължителност на живота. България изпълнява редица програми и проекти за подобряване на ромската ситуация и се включва активно във всички международни инициативи за решаване на ромския проблем. Въпреки това, постигнатите резултати не са на задоволително ниво главно поради недостатъчна координация на усилията на административните и гражданските структури на всички нива и липса на комплексен подход при прилаганите мерки.

- Интеграцията на ромската общност в Община Русе е тема, която се оценява нееднозначно от българи и роми по отношение на нейната завършеност като процес и на необходимите политики и механизми, които биха я извели в положителна посока. От отговорите на българите-служители в общината се формира доминиращото сред тях мнение, че българското общество полага необходимите усилия за интеграция на ромската общност и е дошло време за двупосочност на тези усилия, тъй като и сред ромите има капацитет за по-активни действия. От друга страна ромските представители заемат пасивна позиция, като смятат, че държавата трябва да продължи да играе решаваща роля при уреждането на техните проблеми, но също имат своите основания за недоверието към процеса на интеграция, извеждайки на преден план един основен проблем за разрешаване, а именно дискриминацията при достъпа до работни места.
- В комуникацията на общинската администрация с представителите на ромската общност като бенефициенти на услуги, предоставяни от общината, се открояват две проблемни зони: нуждата от по-целенасочени усилия за разясняване характера на предоставяните услуги сред ромите, т.е. предприемане на образователни и комуникационни действия, и елиминиране на неравнопоставеното им третиране.
- В политиката на община Русе по отношение на ромската общност се съдържат някои слабости, произтичащи от една страна от недостатъчната мотивация и активност на ромската общност, но от друга страна – от факта, че тази политика няма комплексен характер и не съдържа достатъчно мерки за повишаване на административния капацитет за работа с представители на ромската общност.
- Въпреки различията в институционалната рамка и подходите за осъществяване на политика към ромската общност в България и Румъния, в двете страни са осъществени редица позитивни мерки и действия за интеграция на ромското

население, които са сходни по характер. С еднакъв успех се развиват българските и румънските програми за здравна медиация. В България сериозни успехи са отбелязани в програмите на Министерството на труда и социалната политика, а в Румъния – в програмата за училищна медиация, в практиката на „позитивна дискриминация“ за насърчаване приема на ромски младежи в елитни училища и университетски специалности и в използването на ресурсите на ромски НПО за съвместни действия с общината.

- Натрупаният опит в България и Румъния в областта на ромската интеграция и в частност реализираните практики в общините Русе и Гюргево съдържат потенциал за двупосочен трансфер на идеи и инициативи и двустранно сътрудничество в контекста на предстоящите планове и програми за изпълнение на Националните стратегии за интегриране на ромите 2012-2020 г.

Използвана литература

1. **Бокова, И.** Културна идентичност - образи на отъждествяване и оразличаване. Български фолклор, № 1-2/1998, с.4-21
2. **Георгиева, И.** Изследвания върху бита и културата на българските цигани в Сливен. В: ИЕИМ, т.IX, 1966, стр.25-49
3. **Грекова, М.** Аз и Другият. Измеренията на чуждостта в посттоталитарното общество. София: УИ “Св. Климент Охридски”, 1996
4. **Димитров, А.** Циганите в България - идеи и стойности. В: АЕСБ, 1991, стр.112-117
5. **Иванов, М., И. Томова.** Етнически групи и междуетнически отношения в България, В: АЕСБ, 1993, стр.21-32
6. **Кертиков, К.** Европеизация или циганизация на България. Balkans’21, No.1/2002, http://www.balkans21.org/2002_1/euro1.html
7. **Марушиакова, Е., В. Попов.** Циганите в Османската империя. София: Литавра & Centre de recherches tsiganes, 2000
8. **Марушиакова, Е.** Етническа характеристика на циганите в България. Българска етнография, № 4/1991, с.12-22
9. **Марушиакова, Е.** Циганската група и развитието на циганския етнос. В: АЕСБ, 1992, с. 140-149
10. **Национален статистически институт.** Преброяване 2011 /окончателни данни/. www.nsi.bg/census2011
11. **Попов, В.** Циганите в България и тяхното етническо самосъзнание. В: АЕСБ, 1991, стр.123-128
12. **Пампоров, А.** Ромското всекидневие в България. Международен център за изследване на малцинствата и културните Взаимодействия. С. 2006
13. **Радулеску, Д.** Резюме на доклад в Бюлетин 1 на проект ФромРома, Русе, 2012г.
14. **Ромите в България.** Информационен справочник. Институт „Отворено общество“, София, 2008
15. **Симеонова, М., С. Ценов.** Социално-икономически и културно-образователни проблеми на ромите в процеса на утвърждаване на българския етнически модел.

Международен център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия. София, 2003

16. **Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите.** Рамка на ЕС за национални стратегии за интегриране на ромите до 2020 г. Брюксел, 5.04.2011. COM(2011) 173. [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0173:FIN:BG:PDF) LexUriServ.do?uri=COM:2011:0173:FIN:BG:PDF
17. **Тейлър, Ч.** Мултикултурализъм. София: Критика и Хуманизъм, 1992
18. **Тилкиджиев, Н.** Успелите роми, т. 1 <http://www.omda.bg/book.php?tittle=22>,
19. **Хофстеде, Х.** Култури и организации. Софтуер на ума. С., Класика и Стил, 2001
20. **Kluckhohn, F.R., F.L. Strodbeck.** Variations in Value Orientations. New York 1961.
21. **Crowe, D.** A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia. New York: St.Martin's Griffin, 1994
22. <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=125&id=1740>
23. [http://ec.europa.eu/justice/discrimination/](http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_romania_strategy_en.pdf) files/roma_romania_strategy_en.pdf
24. http://romaniantimes.at/news/General_News/2012-02-03/19571/ More_gypsies_in_Romania_census_shows/

Приложение 1

АНКЕТНА КАРТА - ИНТЕГРАЦИЯ НА РОМСКАТА ОБЩНОСТ

/След всеки от въпросите е даден броят на избраните съответен отговор българи и роми/

1. Как възприемате представителите на ромската общност?
а/ като чужди, различни Б – 3;
б/ като непознати и далечни Б – 1; Р - 1
в/ като познати и разбираеми Б- 10; Р - 5
г/ не мога да преценя Б – 2;

2. Смятате ли, че има сходство между българската култура и традиции и ромската култура и традиции?
а/ да Б – 9; Р - 5
б/ не Б – 7; Р - 1
в/ не мога да преценя

3. Смятате ли, че представителите на ромската общност са интегрирани в българското общество?
а/ да Б – 5; Р - 4
б/ не Б – 8; Р - 2
в/ не мога да преценя Б - 3

4. Ако отговорът Ви на последния въпрос е „не“, какви, според Вас, са причините за незадоволителната интеграция на ромската общност?
а/ икономически причини – бедност и безработица сред ромите Б – 2; Р - 2
б/ образователни причини – нисък образователен статус Б-6; Р-4
в/ културно-битови причини – бит и традиции, които не се вписват в българския начин на живот Б-6
г/ правно-политически причини – несъвършенства на законодателството по ромски въпроси Б-1
д/ друго /посочете какво/

5. Смятате ли, че са налице дискриминационни практики по отношение на ромската общност в България?
а/ да Б-1; Р-5
б/ не Б-14; Р-1
в/ не мога да преценя

6. Смятате ли, че са налице дискриминационни практики по отношение на ромската общност в община Русе?
а/ да Б-1; Р-2
б/ не Б-13; Р-4
в/ не мога да преценя Б-2

7. Ако отговорът Ви на последния въпрос е „да“, в кои сфери според Вас най-често се срещат дискриминационни практики?

- а/ по отношение на достъпа до образование Р-1
- б/ по отношение на достъпа до здравеопазване Б-1; Р-1
- в/ по отношение на достъпа до социални услуги Р-1
- г/ по отношение на административното обслужване Р-1
- д/ друго /посочете какво/ Б-1; Р- всички отговори са верни

8. Смятате ли, че ромската култура обогатява българската национална култура?

- а/ да Б-7; Р-5
- б/ не Б-2; Р-1
- в/ не мога да преценя Б-7

9. Ако отговорът Ви на последния въпрос е „да“, с какво според Вас ромската култура обогатява българската национална култура?

- а/ със специфичните традиции и обичаи Б-4; Р-4
- б/ със специфичния фолклор Б-6
- в/ със специфичния бит Б-1
- г/ с ромския език Б-1; Р-1
- д/ друго /посочете какво/

10. С какво свързвате разпространения в България израз „циганска работа“?

- а/ с работа, която не е свършена както трябва Б-12; Р-5
- б/ с работа, която е свършена както трябва
- в/ с демонстриране на поведение, характеризиращо се с непочтеност Б-2; Р-1
- г/ с демонстриране на поведение, което излиза извън рамките на общоприетото Б-2
- д/ с демонстриране на качества като лъжа и лукавство Б-1
- е/ с демонстриране на качества като мързел и склонност към скатаване Б-2
- ж/ друго /посочете какво/

11. Кой, според Вас, е най-разпространеният в България стереотип за представителите на ромската общност?

- а/ че ромите са крадливи Б-4; Р-2
- б/ че ромите живеят ден за ден Б-14; Р-2
- в/ че ромите обичат живота, пеят и танцуват Б-4; Р-3
- г/ друго /посочете какво/

12. Смятате ли, че българското общество е толерантно към ромската общност?

- а/ да Б-13; Р-2
- б/ не Б-2; Р-4
- в/ не мога да преценя

13. Смятате ли, че между българите и ромите има различия по отношение на основните ценности, които регулират поведението на индивидите като членове на съответните общности?

- а/ да Б-12; Р-3

б/ не Б-3; Р-3
в/ не мога да преценя

14. Ако отговорът Ви на последния въпрос е „да“, къде, според Вас, са основните различия в йерархията от ценности на двете общности? Направете Вашата оценка по скала от 1 до 5, където 1 означава най-ниска степен на съгласие, а 5 – най-висока степен на съгласие.

Ценност	Наличие у представителите на българската общност	Наличие у представителите на ромската общност
Уважение към рода и семейството		
Респект към по-възрастните и по-старшите		
Уважение към брачната институция		
Респект към образованието		
Трудолюбие		
Свободолюбие, независимост		
Респект към държавата		
Респект към собствеността		
Стремеж към материално притежание		
Равнопоставеност на половете		
Стремеж към сигурност		
Стремеж към поемане на рискове		
Търпение		
Респект към точността и спазването на графици		
Респект към природата		

15. Смятате ли, че българското общество полага достатъчно усилия за интеграция на ромската общност?

а/ да Б-10; Р-2
б/ не Б-2; Р-4
в/ не мога да преценя Б-4

16. Кой, според Вас, притежава най-ефективните средства и механизми за интеграция на ромската общност?

а/ държавата – с провежданата целенасочена политика Б-8; Р-3
б/ неправителственият сектор – с изпълняваните проекти в полза на ромската общност Б-4; Р-1
в/ гражданското общество – с осъществяваната медиация и обществени форуми по ромски въпроси Б-3
г/ самата ромска общност – чрез излъчване на авторитетни и влиятелни свои представители Б-8; Р-2
д/ друго /посочете какво/

17. Ако Вие отговаряхте за интеграцията на ромската общност в Община Русе, върху какви политики бихте съсредоточили усилията си приоритетно?

- а/ социална политика – решаване на жилищни проблеми и осигуряване на работни места Б-2; Р-4
- б/ образователна политика – минимизиране на ранното напускане на училище Б-14; Р-1
- в/ здравна политика – повишаване на здравния статус на ромското население Б-7; Р-1
- г/ осигуряване на политическо представителство на ромската общност в местната власт Б-1; Р-1
- д/ законодателни мерки – създаване на планове, стратегии, наредби и др. Б-3; Р-1
- е/ друго /посочете какво/

18. Ако трябва да дадете оценка на провежданата досега политика за интеграция на ромската общност, как бихте формулирали тази оценка?

- а/ като успех Р-1
- б/ като частичен успех Б- 11; Р-3
- в/ като провал Б-4; Р-2
- г/ не мога да преценя Б-1

19. Смятате ли, че отделни представители на ромската общност имат необходимия капацитет за подпомагане на интеграционния процес?

- а/ да Б-13; Р-5
- б/ не Р-1
- в/ не мога да преценя Б-3

20. Смятате ли, че България като членка на Европейския съюз ще спечели от успешната интеграция на ромската общност?

- а/ да Б-15; Р-6
- б/ не Р-1
- в/ не мога да преценя Б-1

21. Смятате ли, че други европейски страни се справят по-успешно с интеграцията на ромската общност?

- а/ да Б-7; Р-6
- б/ не Б-1
- в/ не мога да преценя Б-8

22. Според Вас коя от двете общности – българска и ромска – допринася в по-голяма степен за интеграционния процес?

- а/ българската Б-11; Р-2
- б/ ромската Р-1
- в/ не мога да преценя Б-5; Р-3

Пол:
Образование:

Възраст:
Заемана длъжност:

БЛАГОДАРИМ ВИ, ЧЕ ПОПЪЛНИХТЕ ТАЗИ АНКЕТА!